

Надія Ліберт



ІСТОРІЯ

КУЛЬТУРА

ЛЮДИ

ПРИРОДА



Цікава Україна



Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Бібліотечка газети “Київський політехнік”

Надія Ліберт

Цікава Україна

Нотатки з подорожей

Київ—2019

УДК 821.161.2 - 992 : 94(477)

Л55

Ліберт Н. Є.

Л55 Цікава Україна : нотатки з подорожей / Н. Є. Ліберт –
К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 84 с.

Зібрано нотатки з подорожей Україною: розповіді про цікаві, але маловідомі історичні й культурні події, непересічних особистостей, незаймані заповідні території.

Книга буде корисною для тих, хто цікавиться історією, культурою, екотуризмом, та для широкого кола читачів.

УДК 821.161.2 - 992 : 94(477)

© Н. Є. Ліберт, 2019

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019

З М І С Т

Від автора	4
Найвідоміші годинники Києва	5
Скільки Пушкінів у Києві	10
А ви бували в Сорочинцях?	15
Замок любові	18
Загублене місто	22
Чудо в пір'ї	26
Радість душі – Радомишль	28
Камінне сусідство	31
Найкрасивіші місця – у Карпатах	33
Гончарна столиця України	35
Летючий Голландець чи лісова примара?	38
Правильний мед роблять волохаті бджоли	40
Тасмниче озеро	43
Печера Вертеба: загадки та відповіді	45
Туристи? – В казан!	47
Вилкове – місто на воді	49
Про дива у казці і житті	52
Витрішкуватий прибулець	55
Побачити зелений промінь	57
Найстаріший київський будинок, або Історія про кохання.....	59
Музей гуцульської магії	62
Острів, створений богинею	64
Мертве море? Ні, Рожеве озеро!	66
Неймовірні зимові свята	68
Струменить, парує і лікує	73
Від українців – з любов'ю	74
Бадьорить і покращує настрій	77
Перлини київського фарфору	79
Грушки-Грушевські з Чигиринщини	81

Від автора

Україна – це найбільша країна в Європі, з багатою історією й культурою, розмаїттям природних і рукотворних пам'яток.

Природа України – багата та різноманітна. Завдяки географічному положенню у нас є неосяжні степи й густі ліси, лагідні моря й величні гори, бурхливі річки та спокійні озера, ростуть тисячі видів рослин та водиться величезна кількість тварин.

Затишні містечка і гучні мегаполіси, суворі замки і розкішні палаци, оповиті легендами і таємницями, – це наш рідний край. Тут народжуються красиві талановиті люди, які зберігають традиції і творять нову історію. Деякі українські природні пам'ятки та нематеріальні культурні надбання внесені до реєстру Світової спадщини ЮНЕСКО.

Упродовж віків наші пращури формували звичаї й обряди, які вирізняють нас з-поміж інших країн. Для глибшого пізнання свого народу та рідної країни українці мають подорожувати, і не лише за кордон. Мандрівки Україною дозволять насолодитися неймовірною природою, допоможуть краще пізнати себе, свою історію й культуру.

Найвідоміші годинники Києва

Давним-давно мудрий винахідник циферблату, хтось безіменний, замкнув по колу минуле, теперішнє і майбутнє, щоб воно ніколи не втекло і щоб його ніхто не зміг торкнутися. І стрілки, неспішно пересуваючись від поділки до поділки, рухають потік часу. Сьогоднішня розповідь – про найстаріші і найбільші годинники Києва.

Годинник Свято-Троїцького (Іонинського) монастиря.

У народі популярна легенда про те, що цей механізм якимось чином пов'язаний з Оноре де Бальзаком, який ніби-то привіз годинник з Парижа, щоб подарувати Евеліні Ганській. Навіщо був потрібний такий громіздкий подарунок (гіри тримаються на десятиметрових тросах, тому під годинником для них спеціально вирили шахту), легенда замовчує. Монахи, що раз на тиждень заводять механізм, у свою чергу запевняють, що годинник замовив сам преподобний Іона – засновник тутешньої обителі. Як би там не було, але, судячи з клейма, годинник дійсно виготовили в Парижі в 1858 році. Так що його вік перевалив за 150. Історики ж більше схиляються до версії, що годинник планувалося розмістити на дзвіниці, проект якої розробив архітектор Ніколаєв, і яка повинна була стати найвищою спорудою Києва того часу, на тринадцять метрів вище Лаврської дзвіниці. Городяни були настільки впевнені в тому, що дзвіниця буде споруджена, що навіть малювали її на листівках із зображеннями Іонинської обителі. На жаль, не так сталося, як гадалося. До 1917 року побудували тільки перший ярус. Потім його розібрали, а цегла пішла на будівництво сільгоспакадемії.





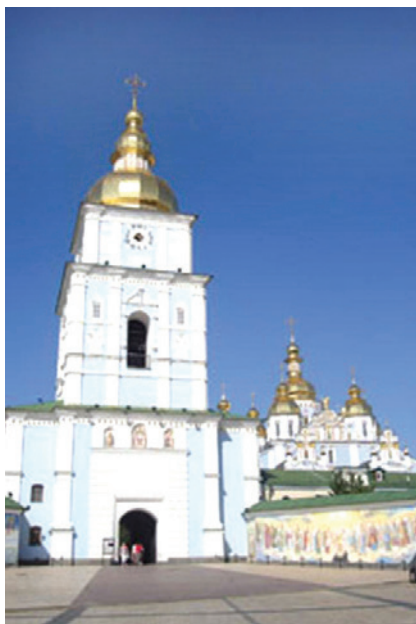
Куранти Києво-Печерської лаври.

Вони не мають циферблата, але кожні 15 хвилин над Печерськими схилами розносяться улюблені киянами популярні мелодії. Перший годинниковий механізм було встановлено на четвертому ярусі дзвіниці в 1744 році, з того часу його міняли чотири рази. Розповідають, що майстер, який виготовив перший лаврський годинник ще за часів цариці Єлизавети, одержав як "гонорар" півпуда борошна, мішок ячменю, мішок пшениці й кілька рублів грошей. Понад сто років відлічував час годинник, змайстрований у майстерні Івана Кулібіна. Діючий нині механізм, що важить 4,5 тонни, установлений в 1903-1904 роках і виготовлений за

зразком курантів Московського Кремля.

Дзвіниця Михайлівського монастиря (Михайлівська площа).

На історичній Михайлівській дзвіниці, знищеній у 1930-і роки, ніколи не було циферблатів зі стрілками. Тут було встановлено куранти, як у Лаврі. Чомусь вони часто ламалися. І вже в "Описі Києва" М.Закревського (1868 рік) відзначено, що цей годинник "зіпсувався й пішов у забуття". Під час відтворення дзвіниці, у березні 1998 року, було вирішено не тільки відродити годинник, але й обладнати його циферблатом. У тому ж році в Австрії замовили годинниковий механізм з електронним пристроєм для виконання дзвоних мелодій. Тепер з Михайлівської дзвіниці регулярно звучать передзвони з націо-





нальними мотивами. При цьому перелік мелодій та їхня тривалість викликали свого часу бурхливі дебати в міській раді. Депутати визнали гідними, зокрема, "Пісню про Київ", "Червону калину" і молитву Андрія з опери "Запорожець за Дунаєм". Що й було затверджено у вересні 1998 року рішенням під назвою "Про мелодії для курантів Михайлівського Золотоверхого монастиря".

Дореволюційний баштовий годинник знаходиться і на фасаді Бесарабського ринку, відкритого в 1912-му. За часів незалежності механізм модернізували, зокрема замі-

нили циферблат, де зобразили рекламу "Мінолти" – чотири фірмові білі смуги на блакитному тлі.

Сонячні годинники. Оригінальним нагадуванням про архаїчний спосіб вимірювання часу залишається сонячний годинник на території Києво-Могилянської академії. У 1780-х роках створив його тодішній викладач Києво-Могилянської академії П'єр Брульон. Він приїхав у Київ як приватний учитель французької мови,

але виявився сильним математиком і топографом. За його ж розрахунками виготовили й сонячні годинники на ротонді фонтана "Самсон" на Конtrakтовій площі (їх можна побачити і нині на відтвореній споруді ротонди).

На жаль, навіть у Музеї історії Києва про П'єра Брульона майже нічого не



відомо. Був такий – та й усе. Мовчать про історію створення цих годинників довідники й енциклопедії.

Лише студенти жартують: "Пан Брульон створив годинник, щоб не забути поїсти бульйон".

Будинок профспілок. За початковим задумом 30-літньої давнини, на кутовій вежі Будинку профспілок планували "встановити електронні табло, на яких будуть транслюватися повідомлення про події, що відбуваються в Києві й країні". Але в підсумку замість "рядка, що біжить" вирішено було влаштувати чотирибічний годинник. Точніше, "електронний інформатор", що по черзі показував час, поточну дату й температуру повітря. Вежа з годинником не обділена увагою київських гострословів, вона відзначена кількома прізвиськами, з яких найвідоміші – "Біг-Бен" та "Член профспілок".



Укртелеком, вул. Володимирська, 10. Будинок Укртелекому було побудовано в 1910-1911 роках для одного з банків, а в 1953 році, коли тут знаходився Центральний телеграф, надбудовано ще одним поверхом. У ході реконструкції на його фасаді

з'явився незвичайний годинник. Він донині показує точний час не тільки в Києві, але й у найбільших містах світу. Аналогічний пристрій тоді ж, у 1950-х, було встановлено в самому центрі міста, на фасаді Головпочтамту.



Театр ляльок. Нинішнє приміщення Театру ля-



льок було відкрито в грудні 2005 року. Будівля, що стала прикрасою парку і улюбленим місцем відпочинку малечі, нагадує своїми фасадами казковий замок. А який же замок без годинникової вежі і півника, що вмонтовані на шпилі?

Головний корпус НТУУ "КПІ". Історичні, як тепер говорять, будівлі КПІ були споруджені на рубежі XIX-XX століть (архі-

тектор Ієронім Кітнер) й оформлені в стилі європейського середньовіччя. На фасаді головного корпусу спочатку розташувалася кругла декоративна розетка. Уже в радянські часи в неї вписали цілком сучасний годинниковий циферблат. А механізм, на радість і гордість політехніків, що-



години видзвонює мелодію "Маршу КПІ".

А от найбільший циферблат (3,5 м) має годинник, який уже п'ятнадцять років як безнадійно стоїть. І розміщений він на стіні Інституту української мови НАН України на вулиці М.Грушевського, 4. Причина – незрозумілий статус цього механізму. Начебто формально годинник належить Інституту, але той не поспішає з ремон-



том, а міська влада не хоче витратитися на відновлення начебто не їхнього об'єкта.

"Київський політехнік", 25 грудня 2008р., № 40

Скільки Пушкінів у Києві

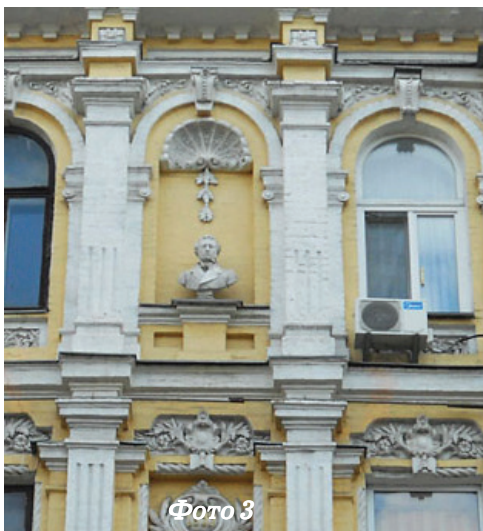
Багато поколінь київських політехніків звично призначають побачення біля пам'ятника О.С. Пушкіну, що "через дорогу" (фото 1). Поет ніби став частиною студентської родини – прогресивної, романтичної, відкритої для всього нового.

Такими були і царськосельські ліцеїсти, що зберегли своє братство протягом усього життя. Тож і не дивно, що більшість пам'ятників Олександрю Сергійовичу встановлено побіля закладів освіти. Стало цікаво, а скільки пам'ятних знаків великому російському поетові знаходиться в Києві.



Перший пам'ятник з'явився в 1899 р. з нагоди 100-річчя з дня народження О.С. Пушкіна. Викладачі та учні 5-ої чоловічої гімназії зібрали чималу як на той час суму – 900 рублів, яких вистачило, щоб установити перед гімназією невеликий бронзовий бюст Пушкіна на базальтовій колоні. Бюст привезли з Петербурга, скульптор – Р.Р. Бах. Скромний чотириметровий монумент досі стоїть на тому самому місці – пл. Слави, навпроти транспортного університету (фото 2). На п'єдесталі напис: "Александрю Сергеевичу Пушкину Киево-Печерская Гимназия. 1799. 26 мая 1899".

Того ж року гіпсовий бюст поета прикрасив і фасад доходного будинку мадам Рольник, що на Подолі. Очевидно власниця була палкою прихильницею автора "Руслана і Людмили". Як не дивно, творіння збереглося попри всі історичні катаклізми. Помилуватися ним можна за адресою вул. Костянтинівська, 16, але доведеться добряче задержати голову, бо знаходиться бюст на рівні верхнього поверху (фото 3).



Наступний скульптурний витвір з'явився вже за радянських часів, у 1937 р., з нагоди 100-річчя від дня загибелі поета. Його кілька разів реставрували, у 1970 р. відлили з чавуну за оригіналом скульптора Л. Блох (фото 4). Нині він знаходиться на території школи-гімназії № 153 ім. Пушкіна (вул. Чорновола, 37).

І, нарешті, 2 червня 1962 р. було встановлено великий пам'ятник поетові біля входу в Пушкінський парк. Скульптор О. Ковальов та архітектор В. Гнездилов вдало втілили свободололюбивий та романтичний образ кумира молоді. Постаць поета (висотою 3,5 м) встановлена на постаменті з чорного лабрадориту, на якому напис: "Пушкіну – український народ". Загальна висота пам'ятника – 7,17 м.

Незабаром, у 1970 р., на стіні печерського особняка (вул. Грушевського, 14) з'явився бронзовий барельєф поета, виконаний скульптором М. Вронським (фото 5). Деякі дослідники схиляються до думки, що саме в цьому будинку могли мешкати Раєвські, з якими приятелював поет. Але на даний час жодних документів на підтвердження цієї версії не знайдено.



Уважні кияни пам'ятають, що оригінальні зображення поета прикрашають вестибюлі метро "Університет" (фото 6) та Національної бібліотеки ім. Вернадського (фото 7).

Барельєф Пушкіна прикрашає будівлю Національної бібліотеки України для дітей (фото 8), вул. Баумана, 60 (до жовтня 2003 року – Державна бібліотека України для дітей). Нині це головна дитяча книгозбірня України. Вона є національним книгосховищем дитячої

літератури, науковим, довідково-бібліографічним, інформаційним і консультаційним центром для 1200 спеціалізованих дитячих, близько 22 тис. шкільних і майже 18 тис. сільських бібліотек, що обслуговують дітей. Заснована у 1967 р., у 1978-му переїхала у нове приміщення, збудоване за спеціальним проектом, де передбачено ігрові, концертні приміщення тощо.



У вестибюлі Центральної публічної районної бібліотеки ім. О.С. Пушкіна (пр. Оболонський, 16) встановлене скульптурне зображення поета (фото 9). Бібліотеку ім. О.С. Пушкіна відкрито в 1947 р. на базі міської читальні, створеної в 1901 р. в одному із найдавніших поселень Києва – Подолі. У 1977 р., при утворенні нового адміністративного району, бібліотеку було реорганізовано в Центральну районну бібліотеку ім. О.С. Пушкіна Мінського району столиці. Згідно з угодою між КМДА та урядом Москви про встановлення



культурних зв'язків з 2000 р. бібліотека ім. О.С. Пушкіна є базовою бібліотекою російської літератури в місті Києві.

Існує ще одне скульптурне зображення поета, не так давно встановлене у затишному київському дворіку в центрі міста (вул. Кудрявська, 9) – на території **Музею О.С. Пушкіна** (фото 10).

Основою Музею О.С. Пушкіна стала колекція Якова Бердичевського, передана в дар місту. Розташували музей в історичній будівлі ХІХ ст.

Серед найбільш цінних експонатів – книги з авторськими підписами друзів та сучасників Пушкіна. Гордістю музею є прижиттєві видан-

ня творів поета, зокрема окремі розділи роману "Євгеній Онегін". Слід зазначити, що роман видавався частинами (їх називали "зошити", розміром десь 10 x 15 см) протягом семи років, поки в березні 1833 р. не побачив світ повний текст твору (це видання також займає своє почесне місце в експозиції). Є в музеї перші видання "Руслана та Людмили", "Південних поем", "Бахчисарайського фонтану", "Кавказького бранця".

Привертає увагу відвідувачів статуетка поета в повний зріст, виконана скульптором О. Теребенєвим у 1837 році. Цікавим експонатом є видання журналу "Современник", над яким працював Пушкін. На титульній сторінці стоїть цензорський дозвіл Крилова. Цінним експонатом колекції є книга Наполеона, подарована великому полководцеві його хірургом Сабатьє. Коли французькі фахівці, перебуваючи в Києві, від-





Фото 10

відали музей і побачили цей раритет, то довго вели переговори про його придбання. Але книга залишилася в музеї.

Достовірно відомо про два приїзди О.С. Пушкіна до Києва. Уперше, 1820 року, він провів у місті 1-2 дні, направляючись з Петербурга в Єкатеринослав з дорученням до генерала І. Інзова. Вдруге побував тут на початку 1821-го. Перебуваючи на службі в Кишиневі, отримав дозвіл відвідати Кам'янку – маєток Давидових – друзів поета, які були родичами генерала Раєвського. Наприкінці січня всією компанією вони й прибули до Києва, де поет провів зо два

тижні. Іноді в літературі можна зустріти згадки, що нібито в кінці 1822 р. поет знову побував тут, але документальних свідчень тому немає.

Мало хто знає, що поема "Руслан і Людмила" присвячена Києву. "У Лукомор'я дуб зелений... – це про Київ-сад написано, Людмила була дочкою князя Володимира Красного Сонечка, а Руслан воював з печенєгами під стінами нашої столиці", – розповідають в музеї О.С. Пушкіна.

***"Київський політехнік", 27 січня 2011р., № 3,
17 лютого 2011 р., № 6-7***

А ви бували в Сорочинцях?

Традиція ярмаркувати в Україні відома з давніх-давен. На сьогодні найпопулярнішим та, мабуть, і найбільшим торжищем є Сорочинський ярмарок, який став всесвітньо відомим завдяки повісті М.В.Гоголя "Сорочинская ярмарка", що вийшла у світ 180 років тому.

Ярмарок знав різні часи: розквіт у ХІХ столітті, занепад на початку ХХ століття, у 1966 р. – відновлення, на початку 90-х років ХХ століття – знову занепад. Сучасне відродження почалося в 1999 р., коли ярмарок отримав умілих організаторів і нове ім'я – Національний.



Свою продукцію тут представляють виробники з усієї країни. А відвідувачів, як стверджують організатори, буває до мільйона. Торік тут установили рекорд України за кількістю одночасно звареного борщу – 1000 літрів, а цього року презентували найбільший коровай, випечений майстрами Салтівського хлібокомбінату Харківської області.

Ярмарок традиційно проходить в останню декаду серпня. Ми побували там 20 серпня – у передостанній день його роботи. Погода стояла сонячна, тепла, хоча і трохи вітряна. Перше вра-



ження: автостоянки займають площу вдвічі більшу за ярмаркову. Людей неймовірна кількість. Багато хто в українському національному одязі, жінки й дівчата – у віночках. Чоловіки несуть пакунки з покупками. Вони не ремсвують, та рідко хто проходить повз садибу генерального чи

пивного партнерів ярмарку, що пропонують "живильну рідину": тут жвава торгівля, цікаві фотосесії, конкурси та змагання.

Не можна було не згадати написане М.В.Гоголем:

"Вам, верно, случалось слышать где-то валящийся отдаленный водопад, когда встревоженная окрестность полна гула, и хаос чудных, неясных звуков вихрем носится перед вами. Не правда ли, не те ли самые чувства мгновенно обхватят вас в вихре сельской ярмарки, когда весь народ срастается в одно огромное



чудовище и шевелится всем своим туловищем на площади и по тесным улицам, кричит, гогочет, гремит? Шум, брань, мычание, блеяние, рев, – всё сливается в один нестройный говор. Волы, мешки, сено, цыганы, горшки, бабы, пряники, шапки – всё ярко, пестро, нестройно; мечется кучами и снуется перед глазами.

Разноголосные речи потопляют друг друга, и ни одно слово не выхватится, не спасется от этого потопа; ни один крик не выговорится ясно".

На ярмарку можна було придбати безліч різноманітних товарів та сувенірів. Вироби з дерева, металу, каменю та кістки, картини, обереги, вишиванки, іграшки – народні майстри представили всі види декоративно-прикладного мистецтва України. Особливим попитом користувалися автентичні вироби ручної роботи. Промислові підприємства пропонували одяг, взуття, шкіргалантерею, товари повсякденного попиту, посуд, постільну білизну, прикраси: всього не перелічити. Демонструвалися також зразки автомобілів вітчизняного складання, сільськогосподарська техніка, будівельні матеріали тощо. Якщо одночасно уявити собі ярмарок майстрів у Пирогові, плюс кілька спеціалізованих виставок, плюс безліч харчових то-





чок і численні виступи самодіяльних колективів – разом це і буде Сорочинський феномен. Проходили майстер-класи з приготування українських страв, виготовлення ляльки-мотанки, народних іграшок та оберегів, з розпису по склу. На кожному кроці пропонували зробити фото з літературними та історичними героями, біля цікавих експонатів, екзотичних тварин та ін. (такса – 5 грн). Працювали дитячі майданчики. На п'яти сценах виступали мистецькі колективи з різних об-

ластей України, Азербайджану та Канади. Відбулося Свято Сала та Свято Галушки.

До речі, про галушки. Хоча на ярмарку "є все", але наших українських галушок знайти нам не вдалося. Тільки на зворотному шляху, кілометрів за 50 по трасі, вдалося поласувати національною стравою та почути рецепт від кухарів.



Щоб оглянути все представлене на ярмарку та навчитися орієнтуватися між садибами, знадобиться чи не весь день. Надвечір продавці починають потихеньку знижувати ціни. Дехто навіть може просто подарувати свій виріб маленькій дівчинці чи жінці, яка сподобалась. Бо в кожен виріб вкладена любов, тому вона робить добрішим і того, хто продає, і того, хто купує.

Усі, хто приїздить на ярмарок, повертаються додому не з порожніми руками. Хто – з гарним виторгом, хто – з вдалимими покупками, але всі – з враженнями. Сьогодні Сорочинський ярмарок знає кожен українець, щороку він стає кращим і змістовнішим, і це додає впевненості, що ярмаркова історія України буде довгою і цікавою.



"Київський політехнік", 13 жовтня 2011р., № 33

Замок любові

Останнім часом серед студентів усе популярнішими стають подорожі за кордон: там вони отримують професійні знання, вивчають історію та культуру інших країн. Це дуже добре. Та іноді стає сумно, коли молоді люди добре орієнтуються в подіях, які відбувалися в Західній Європі, але мають слабе уявлення, чим же цікава українська земля. Сьогоднішня розповідь про замок Сент-Міклош, що в Чинадієво, поблизу Мукачева. Цікавим є вже те, що це перший в Україні замок, який держава віддала в оренду приватній особі. До нинішнього статусу палац йшов довго – і не нудним шляхом.

Перша згадка про замок датується 1450 роком: тоді барон Імре Перені отримав дозвіл на зведення фортеці біля шляху Хуст – Ужгород для захисту подорожніх. Недобудовану споруду придбав князь Міхай Телегді (за 22 тис. форинтів): звів палац, мешкав тут, його родина похована у підземеллі церкви Святого Миколая. У XVII ст. доля Сент-Міклоша пов'язана з князями Ракоці: у 1600-х рр. власником був правитель Трансильванії Ференц Ракоці Перший, потім палац перейшов до його дружини Ілони Зріні, згодом – до сина, Ференца Ракоці Другого, націо-



Замок Сент-Міклош

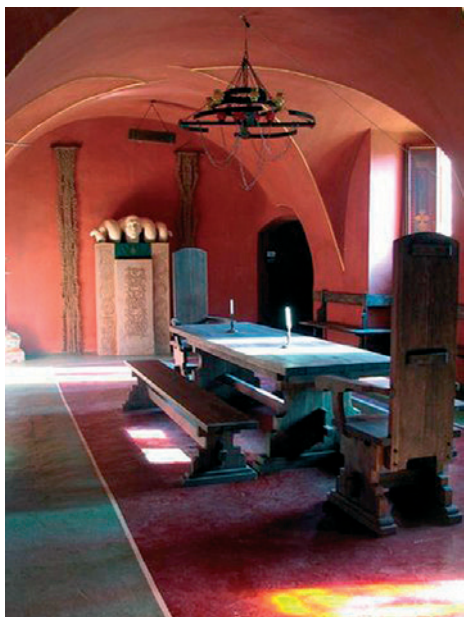
нального героя Угорщини. З 1729 р. маєток переходить володарям Мукачівської домінії Шенборнам, які користувалися ним понад два століття. Звичайно, роки лишили відбитки на стінах замку. У 1943 р. Державна комісія угорських пам'яток мистецтва дослідила та почала реставрацію фортеці, у повоєнні роки будівля використовувалася за різним призначенням і все більше руйнувалася, аж поки в 2001 р. держава не віддала замок в оренду місцевому художникові Йосипу Бартошу. Він став добрим ангелом-охоронцем споруди. На сьогодні замок став місцем паломництва українських та зарубіжних туристів, тут відбуваються культурні заходи, мистецькі пленери та виставки, концерти класичної музики. У відновлених приміщеннях першого поверху відкрили музей.



І. Зріні

Замок Кохання – ось на що вирішив перетворити закарпатський митець цей мало-відомий палац, адже в 1682 р. тут народилося найвеличніше кохання свого часу, яке змінило долю не тільки двох люблячих сердець, але й долю цілого народу. Вся Західна Європа затамувавши подих стежила за подіями, що відбувалися в стінах замку.

Ілона Зріні, а саме вона головна дійова особа тих подій, була високоосвіченою жінкою: володіла угорською, хорватською, чеською, словацькою, сербською, польською, німецькою, французькою мовами,



У музейній залі

старогрецькою та латинню. Добре знала математику, юриспруденцію, фортифікацію і балістику. Сімнадцяти років вийшла за князя Ференца I Ракоці і народила йому 3 дітей. Рід Ракоців був княжим з вельми королівськими амбіціями, на той час вони протистояли Габсбургам, а союзників шукали в Туреччині.

Ілона Зріні та Ференц Ракоці, мабуть, були щасливою парою, але свекруха Ілоні дісталася жахлива. Звали її Софія Баторі, і невістку вона зненавиділа чи не з першого погляду. Та, ніби за іронією долі, саме Ілона, коли овдовіла, успадкувала після смерті Софії її твердиню, мукачівський замок Паланок. Ілоні тоді було вже під 40, але вона залишалася блискучою красунею і невдовзі вдруге вийшла заміж за графа Імре Текелі, який був на 14 років молодшим. Саме в замку Сент-Міклош вони таємно зустрічалися.

Що стосується політики, то тут прекрасна Ілона була послідовницею першого чоловіка: ворогувала з Габсбургами і прагнула знайти підтримку в Порті, куди граф Текелі – на той час ватажок повстанців – і виїхав з дипломатичною місією. Та переговори провалилися, коханий опинився в ув'язненні. Зразу ж Габсбурги відрядили дванадцятитисячне військо під командуванням генерала Енеаса Капрарі, щоб утихомирити непокірну княгиню та відібрати мукачівський замок. Цій силі Ілона змогла протиставити тільки 2 тис. гвардійців і кілька сотень селян. З цією жменькою захисників вона тримала облогу впродовж 3 років! Особисто віддавала накази, планувала вилазки, перевіряла пости і дозори, лікувала поранених і готувала їжу. Та не обійшлося без



Роботи Т.Барташ

підкупу і зради. Начальник канцелярії Антонін Обслон, кажуть, через нерозділене кохання до власниці замку чи то підробив листа від її чоловіка, чи то отруїв воду в колодязі, – одним словом, Ілона змушена була капітулювати. Завойовники позбавили її всякого статку, заборонили бачитися з дітьми, ув'язнили, а зго-

дом вислали за межі Австро-Угорщини. Останні роки свого життя вона провела в Туреччині разом з чоловіком.

Фактично, це було жертвоприношення, Ілона Зріні принесла в жертву все заради свого кохання. І – свого народу. Нині в Угорщині трепетно зберігають пам'ять про цю незвичайну жінку. А замок Сент-Міклош вважають фортецею єднання, де відвідувачі присягаються у вірності одне одному, чоловіки просять руки своєї обраниці, все більше молодих пар проводять тут весільні церемонії, адже в середньовіччі було правилом укладати шлюби на культових місцях, яке ніби ставало за порукою щасливого подружнього життя.

Утім, жодна з пар уже не стане першою, що укладе шлюб у Сент-Міклоші. Це утнув сам Йосип з Тетяною Петричко – талановитою жінкою, відомою мисткинею-писанкаркою. Тетяна Бартош – єдина писанкарка, котра отримала авторське свідоцтво на виготовлення шкрябанок – проваривши кілька годин курячі яйця в цибулинні, вишкрябує на них малюнки загнутим лезом для гоління та голкою. На один витвір витрачає від тижня до місяця. У колекції, виставленій в замку, понад 10 робіт. Решту – роздарувала чи продала. Найвідоміші з робіт – копії картин Леонардо да Вінчі "Монна Ліза", Рембрандта "Портрет старої". Схоже, Тетяна є музою не тільки Йосипа, а й Сент-Міклоша – адже саме завдяки їй вони зустрілися і художник знайшов місце, що шукав усе життя, ну а палац отримав нового володаря, з яким прийшла й нова епоха.

Тож мандруючи Закарпаттям, завітайте до Чинадієва, побуйте в замку та познайомтеся з незвичайним подружжям.

"Київський політехнік", 27 жовтня 2011р., № 35



**Автор з Тетяною
і Йосипом Бартошами**

Загублене місто

Ескі-Кермен – одне з наймалювничіших і найзагадковіших печерних міст Криму, яке полюбують відвідувати туристи. Його скелі постають перед мандрівниками немов фантастичні живі істоти, що притулилися одна до одної й багато століть зберігають свою таємницю. Від колись квітучого міста залишилися тільки печери... Їх багато, і вони різні: печери-храми, бойові печери, господарські, печери з драбинами, печери з колонами. Деякі з них просто недоступні без мотузки і навичок скелелазіння. У надрах масиву приховано понад 300 майстерно вирубаних приміщень – справжнє "загублене" місто. Знаходиться воно приблизно в 20 км від Бахчисарая і в 12 км по прямій від східної околиці Севастополя. Досягти підніжжя можна тіль-



Північна околиця

ки подолавши пішки відстань у кілька кілометрів. Можливо, саме ця обставина і сприяла збереженню тутешніх печер, залишків потужних оборонних стін, вирубаних у скелях сходів, чавилень-тарпанів, зернових ям та ін.

Припускають, що наприкінці VI ст. на високому плато, обмеженому стрімкими скелями, виникло поселення – як один з пунктів нічних стоянок поблизу торгових шляхів з причорноморських степів до Херсонесу Таврійського. Імовірно в 80-х рр. VIII ст. фортеця була зруйнована, але потім оборонні

стіни було відновлено й додано численні штучні печери, пристосовані для господарських потреб.

Розквіт життя на плато припадає на X-XIII ст. На місці колишньої фортеці формується середньовічне місто. До XII-XIII ст. городище вже



Тут жили люди

забудовано прямокутними кварталами, розділеними вулицями шириною до 2 м. Розміри фортеці дозволяли за необхідності сховатися тут кільком тисячам навколишніх жителів з худобою і продовольством. У 1299 р. місто пережило спустошливий набіг еміра Ногая. Майже все населення загинуло, вцілілі розбіглися. Згодом життя на плато відродилося і потроху тліло, поступово згасаючи у XV ст.

Руїни виявилися похованими під землею, заросли чагарником і лісом. У 1578 р. тут побував Мартін Броневський, він знай-



Зернові ями

шов лише руїни, які, за його словами, "такі давні, що ні самі греки, ні турки, ні татари не знають назви їх". І якнайкраще підходить цьому місту ім'я Ескі-Кермен, що в перекладі означає "Стара фортеця".

Оцінюючи оборонні споруди Ескі-Кермена, автор перших розкопок Н.І. Рєпніков зазначав: "Оборона міста по всьому периметру задумана з тонким розумінням місцевих умов, що дозволяє вбачати в авторі проекту досвідченого військового інженера". При тогочасній обороні Ескі-Кермена могли використовуватися каменомети, снаряди для яких у вигляді круглих кам'яних ядер невеликого діаметру були знайдені в ході розкопок, і стріломети. Дальність польоту ядер і стріл, випущених з цих знарядь, могла сягати кількох сотень метрів.

Одним з унікальних об'єктів Ескі-Кермена є його облоговий колодязь. У кінці ХІХ ст. в нього спускався П.І. Сумароков. Ось як він описує свої враження: "Я спускався видовбаними східцями, які мали однакову, в піваршина, висоту і йшли поворотами. Багато з них було зруйновано, притому там панує морок, що загрожує небезпечним падінням. З допомогою двох татар я продовжував спуск і дійшов, нарешті, до чудового басейну. Вода в ньому смачна, холодна, глибока".

Ямне зерносховище Ескі-Кермена справляє приголомшливе враження (до речі, тут знімалися епізоди фільму "9 рота").



У храмовому комплексі

Численні круглі горловини, що нагадують кратери на поверхні якоїсь загадкової планети, ведуть в одне величезне підземне приміщення.

Зустрічаються печери "з лежанками" у вигляді кам'яної лавки. На східному краю плато в скелястому місці висічена анфілада печер, які в давнину були бойовими казематами, що мали амбразури і бійниці. Після втрати бойового значення печери пристосували під хліви: з'явилися ясла і "кільця" для прив'язування худоби.

Біля південного входу в місто знаходиться печерний храмовий комплекс. Трохи нижче головної вулиці – похоронний комплекс. Сюди веде дорога з вибитими у камені коліями. Вона коротка і обривається у прірву...

Піднятися на плато Ескі-Кермен найкраще з південного боку, де знаходилися головні ворота. По дорозі не проминете незвичайне і прекрасне творіння стародавніх будівельників – храм Трьох вершників. Він – неначе шкаралупа пасхального яйця – висічений в округлій кам'яній брилі, що відокремилася від основного масиву. У брилі менших розмірів, що стоїть майже впритул, вирубана ризниця, навколо розташовувалося Ескі-Керменське кладовище. На північній стіні храму збереглася фреска із зображенням трьох вершників у плащах: середній з них – Георгій Побідоносець убиває списом змія-дракона, двоє інших тримають списи вістрями вгору, а за спиною одного з вершників на крупі коня видно фігуру хлопчика. Можна припустити, що тут воїни, перед тим як відправитися в похід, отримували благословення.

Багато ще таємниць зберігають підземелля Ескі-Кермена, та досліджують їх, переважно, іноземні археологи.

"Київський політехнік", 24 листопада 2011р., № 39

Чудо в пір'ї

А як ще назвати цих дивовижних птахів, зростом у понад 2,5 м та вагою до 1,5 ц, що витанцьовують в очікуванні гостинця та тягнуться довгою шиєю до вашої руки. Таких не на кожному кроці зустрінеш. Тим цікавішою видалася подорож на ферму до страусів, що в Ясногородці.

Страуси – нелітаючі птахи. У них немає кіля й слабкі крила, зате "задні кінцівки" – довгі й сильні. Вони здатні розвивати швидкість до 60–70 км/год. При цьому роблять кроки в 3 м завдовжки та круто змінюють напрям, не знижуючи швидкості. У них довга шия і невелика сплюснута голова. Дзьоб прямий, плоский,

досить м'який. Очі великі – найбільші серед наземних тварин (до 5 см у діаметрі, вага обох очей перевищує вагу мозку). На верхній повіці – густі вії.



Завдяки своєму зросту і прекрасному зору страуси легко помічають небезпеку, від якої рятуються втечею. Кажуть, одного удару їх сильної ноги, озброєної твердим кігтем, достатньо, щоб серйозно поранити лева.

На волі страуси живуть у савані і напівпустелях. Харчуються рослинами (трава, насіння, плоди), не гребують саранчею, кониками, зміями і гризунами. Зубів у них немає, тому можуть заковтнути і камінчики, для "покращення травлення". У неволі з'їдають до 3,5 кг корму в день.

Голову в пісок страуси не ховають – це чистісінької води вигадка, але самка, що сидить на яйцях, у разі небезпеки розплатує по землі шию і голову, прагнучи стати непомітною на тлі навколишньої савани. Страусихи несуться приблизно раз на 2 дні. При висиджуванні пташенят удень на кладці сидить самка (її забарвлення зливається з ландшафтом), уночі – самець. Шкаралупа така міцна, що пташеня її зламає близько години.

Полігамні. Як правило, одного самця оточує 3–4 самочки. У шлюбний період, щоб привернути увагу страусиної красуні, са-



мець-балерун виконує соло: опускається на коліна, ритмічно б'є крилами, закидає голову назад і треться потилицею об власну спину.

Фермерське розведення страусів – високорентабельний напрям сільського господарства, новий, високоприбутковий бізнес. Знаходить застосування практично все: м'ясо, шкіра, яйця, жир, пір'я, яєчна шкаралупа. Високим попитом користуються пташенята і молодняк. Ціни на птахів сягають до 10 тис. грн.

А тим часом цінний дієтичний продукт, не підозрюючи про глибоко науковий аналіз його складових, радісно гасав на сонечку по загонах, розмахував пухнастими крилами, навсібіч вертів головою, кліпав величезними очима, випрошуючи частування з рук новоприбулих відвідувачів. Пригощати їх краще з долоні. Дзьоб у страуса негострий, нагадує качиний, тож коли він клієє з долоні – не боляче. Зауважте, я не сказала – не страшно. Страшно! Ще й як! Адреналін ще той.

Спочатку боязко підходимо до огорожі. Сюди ж блискавично переміщуються голінасті й окаті пухнасті птахи. Самочки – сіренькі і скромні. Самці вирізняються пухнастим вугільно-чорним з переливами оперенням та білими кінчиками по крилах. А цікаві (чи нахабні?) неймовірно. Під-



летів, похитав скуйовдженою головою на тонкій ший-шлангу, покосив величезними очиськами, дзьоб розкрив, прокричав щось на кшталт: "Ну, давай швидше, що там у тебе, пригощай". Ключуєв точно, похрумкав, і знову дивиться абсолютно голодним поглядом.

І коли потім переглядаєш удома фото, щораз виникає відчуття дзьоба, що збирає харч із твоєї долоні. А ще непідробне захоплення дїтлахів, які пристають із запитанням: "Коли знову до страусів?"

"Київський політехнік", 1 березня 2012р., № 8

Радість душі – Радомишль

Серед географічних назв України чимало таких, що відображають глибинну суть явищ і подій, пов'язаних із даною місцевістю. Таким є містечко Радомишль на Житомирщині – одне з найстаріших в Україні, як стверджують археологи, люди тут жили близько 30 тис. років тому. Згадується воно і в Іпатіївському літописі 1150 р., з XVI ст. – Радомисль, 1946 р. – Радомишль.

У давнину

У 1612 р. монахи Києво-Печерської лаври під керівництвом архімандрита Єлисея Плетенецького заснували в Радомислі першу в центральній Україні фабрику з виготовлення паперу – папірню, яка використовувала енергію води. Вона слугувала й оборонною спорудою. Товщина стін сягала 1,5 м, з усіх боків її оточувала вода, всередині було підземне джерело, а природний фундамент у вигляді гранітної плити, що сягала вглиб на кілька кілометрів, унеможлилював підкоп.

Місцевий папір, виготовлений з кропиви та льону з додаванням лушпиння цибулі й часнику, був міцним і довговічним. Річкою Микою, на якій і стоїть споруда, потім Тетеревом і далі Дніпром цей папір доставляли в друкарню Києво-Печерської



лаври. У другій половині XVII ст., під час козацьких повстань, папірню було зруйновано. Наприкінці XIX ст. на руїнах фабрики-фортеці спорудили млин із червоної цегли. Він працював з перервами близько 90 років, поки зовсім не зупинився і занепав.

У наш час

У 2007 р. рештки папірні-млина викупило подружжя українських меценатів і колекціонерів Шереметьєвих-Богомолець (Ольга Богомолець є відомим лікарем у п'ятому коліні, громадським діячем, бардом тощо). За три роки було виконано колосальний обсяг робіт: вивезено 60(!) КаМАЗів сміття, замінено перекриття, дах і вікна, добудовано вежу, створено систему каналів з містками, штучний острів у формі серця (розгледіти його можна з верхніх поверхів вежі), насаджено парк, встановлено скульптури і т.п. – створено історико-культурний комплекс "Замок Радомисль". Нині замок є величавою архітектурною спорудою площею 2500 кв.м. з інтер'єрами XVII-XIX ст. За словами господарів, всі необхідні для реставрації елементи створювалися вручну за старовинними технологіями. Шпилі вінчають прапори з гербом Богомольців, які впродовж століть мешкали на Поліссі. Молодята, які нині беруть шлюб у замку, на острові-серці висаджують своє дерево, за яким потім доглядають.

У замку розташували Музей домашньої ікони (з колекції господарів), концертну залу з каміном на 150 місць, трапезну, готельні номери. До речі, про залу: коли в технічному приміщенні висотою 6 м розібрали перекриття, виявилось, що воно має унікальну акустику – тепер тут влаштовують камерні концерти. Коли ж намагалися видалити частину гранітної брили, на якій зведено споруду, у куточку почало бити джерело. Там живе жабка Гертруда. Мабуть, це єдиний концертний зал з джерелом. Під дахом вежі, куди ведуть близько 200 спіральних сходів, влаштовано оглядовий майданчик і висить дзвін, його металевим голосом кожен, хто дістався гори, може поділитися своєю радістю з небом і людьми. Незабаром запрацює і папірня, де за старими рецептами з тих же складових відвідувачі зможуть самостійно виготовити папір.

Сьогодні

Унікальність комплексу не лише в обсягах виконаних робіт та успішному пристосуванні покинутої споруди. Унікальним є й Музей української домашньої ікони, аналогів якому немає у світі.



У колекції представлено кілька сотень ікон XVII-XX ст. майже з усіх регіонів країни.

Домашні ікони створювалися і перебували в родинях. Їх писали народні майстри, які часто не володіли церковними канонами іконопису. Зображені лики виражали живі емоції, часто скидалися на домочадців. Як розповідають екскурсоводи, українці не боялися Бога, а любили його. Одна справа – не грішити з остраху на Божу кару, зовсім інша – жити в праведності з любові до Нього. Ікони часто прикрашали мальованими квітами, а іноді й святковими шатами. Є в музеї зображення, вирізьблені на камені або дереві, написані на дереві або склі, викарбувані на металі. Є ікони вінчальні, козацькі ковчеги, ті, з якими подорожували, на яких повитуха перерізала пуповину немовляті та багато інших.

"Замок "Радомисль", разом із об'єктами Львова, Луцька, Рівного і Києва, включено до туристичного маршруту "Великий культурний шлях Ради Європи". Гарно тут у будь-яку пору року. Тож якщо вибираєте, чому присвятити вихідний, згадайте про Радомишль – місце, де відпочиває і радіє душа.

"Київський політехнік", 29 березня 2012р., № 12

Камінне сусідство

На Поліссі, серед боліт і прадавнього лісу, здавна відома аномалія, що дістала назву Камінне село. На площі 15 га серед дерев нагромаджені кам'яні велети різних форм і розмірів: валуни величиною з сільський будинок вишикувалися вздовж вуличок, поряд – хліви і клуні, на майдані – сільська управа, школа тощо. Якщо долина нарцисів на Закарпатті (така ж аномалія) стала місцем паломництва туристів і візитівкою краю, то Житомирщині (а розсипи каменюк утворилися біля містечка Олевська) поталанило менше: болотиста місцина, де донедавна господарювала лише комашня та військові, не сприяла популяризації місцевості, хоча легендами оповита здавна.

Як розповідають, колись у лісі було багате село. Через нього проходив старець в убогому лахмітті та й попросив хліба у заможного господаря. Той виніс щось, замотане в шматину. Коли старий, відійшовши трохи, розгорнув пакунок, то виявив там камінь. Подорожній, а ним виявився сам Господь Бог, з сумом оглянувся на село, і воно враз скам'яніло. За іншою леген-



дою, на цьому місці відбувся поєдинок між Богом та його антиподом. Битва була гарячою, навіть валун розколовся, Сатана був переможений, і на одному з каменів залишилися глибокі дряпини від його кігтів. Бог же, повертаючись на небо, зробив кілька кроків по каменю і залишив відбитки стоп.

Дві гіпотези, звідки серед драглистих лісів з'явилося це камінне чудо, мають і дослідники. За однією, валуни походять зі Скандинавії, їх приніс льодовик. За іншою, камені – залишки підніжжя давніх гір, сформованих тим же льодовиком, що вивітрювалися впродовж 20 тис. років.

Потрапити у Камінне село начебто просто, але тамтешні дороги розраховані, певно, на військову техніку. Місцевим жителям асфальт хіба що сниться, тож 30 км від Олевська до Рудні-Замисловецької туристичний автобус долав чи не 2 год. А далі вже вбрід (чи дерев'яним місточком) через річку Перга, і за півгодини – ступаємо на незвідані стежки. Ось залишки млина, який будували чорти та не встигли до сходу сонця: млин розсипався на каміння, залишилися лише велетенські "жорна". Ця жердина – "ліфт" на вершину валуна. Піднятися ним – розвага для всіх приїжджих. Один за одним пірнаємо й у вузьку розщелину, що дозволяє "очиститися" від гріхів та набратися природної "сили", ступаючи босоніж кам'яними слідами – загадуємо бажання і т.д. А тут "компас" – розломи точно вказують сторони світу. Є "енергетичні" валуни, біля яких декому вдається відчути тепло, є фігури тварин тощо. Задерши голову, розглядаємо довбані вулики – борті, – кажуть, по селах можна купити справжній лісовий мед.

Контактери та дослідники аномалій називають це місце чи не космопортом та "переходом" в інші виміри. Можна ставитися до почутого й побаченого як завгодно скептично, але на космознімках добре видно, що найбільші каменюки розташовані правильними колами.

"Київський політехнік", 10 травня 2012р., № 17

Найкрасивіші місця — у Карпатах

Науковці та дослідники склали перелік найкрасивіших місць у світі, серед них європейських усього п'ять: норвезькі фіорди, швейцарська гора Юнгфрау — льодовикове царство у центрі Європи, балканська перлина — Плитвіцькі озера, італійське озеро Гарда та українські Карпати — зокрема Долина нарцисів, букові праліси й високогір'я.

На травневі свята політехніки мали змогу мандрувати стежками Карпатського біосферного заповідника, де знаходяться букові праліси — найбільші за площею в Європі: дерева віком 100-500 років, висотою до 40 м і діаметром понад метр. У 2007 р. цю ділянку в 20 тис. га у складі українсько-словацької номінації "Букові праліси Карпат" включено до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Відносна недоступність масиву та відсутність

річок, придатних для сплаву, захистили його від вирубок і зберегли до наших днів. Найкраще уціліли насадження у верхів'ях рік Малої й Великої Угольки. Як і тисячі років тому, дерева виростають тут до гігантських розмірів, висихають, падають на землю, стаючи поживою для дрібноти та звільняючи шлях до світла молодшим. Тільки тут одночасно можна побачити молоді дерева й гігантські, фантастичних розмірів буки. Замість трави й підліску — нагроможден-



ня півметрових подушок моху, грибів, відмерлих стовбурів, у яких кишить життя.

На заповідній території на поверхню виходять вапняки юрського періоду у вигляді скель та карстових печер, яких тут налічується понад тридцять. Серед них найбільша печера Карпат Дружба (інша назва – Романія) протяжністю 1,5 км з вертикальним спуском, де живе 8 червонокнижних видів кажанів; унікальна природна арка Карстовий міст, яка ще донедавна слугувала язичницьким капищем; печера Молочний камінь, де знайшли рештки поселення первісної людини віком понад 20 тисяч років.

Маршрути, якими пройшли туристи, не належать до широко розреklamованих, частіше тут працюють дослідники та навідуються студенти-практиканти, останнім часом – зарубіжні. Тим цікавіше було видертися на Соколине бердо (соколинний уступ) та помилуватися панорамою Румунії, піднятися вгору вздовж Великої та спуститися вниз Малою Уголькою, ознайомитися з роботою форелевого господарства та піймати рибину на вечерю, відвідати унікальний Музей екології гір та поспілкуватися зі співробітниками Карпатського біосферного заповідника – досвідченими фахівцями, ентузіастами своєї справи.

"Київський політехнік", 31 травня 2012р., № 20



Печера Молочний камінь

Гончарна столиця України

З давніх-давен побут людини супроводжують вироби з глини. В Україні практично кожна область мала свої великі й малі



“...Заспіваймо пісню разом”

гончарні осередки, вироби яких вирізнялися неповторним місцевим колоритом і символікою. Та останнім часом усе частіше чуємо про “гончарну столицю” – селище Опішне, що на Полтавщині. Тут, на порівняно невеликій глибині, залягають пластичні барвисті керамічні глини. Талановитість людей і наявність матеріалу сприяли розвитку гончарного промислу. Наприкінці XIX – початку XX ст. в містечку працювали близько 1000 гончарів, продукція яких розходи-

лася як по навколишніх селах, так і далеко від Полтавщини.

Опішне стоїть на семи пагорбах, утворених річкою Ворсклою. Тамтешні археологічні пам'ятки – скіфське городище Кардашів Вал (IV-III ст. до н. е.), Більське городище (VII-IV ст. до н. е.), городище роменської археологічної культури (VIII ст.), за яким починалися Дике поле та Муравський шлях, – свідчать, що перша писемна згадка про селище, яка датується XII ст., аж ніяк не є початком його історії. У XVI-XVII ст. містечко гончарів, чоботарів та кушнірів було козацьким форпостом. Тоді ж під опішнянськими суглинками побудували мережу підземних ходів, які ще чекають на своїх дослідників та музеєфікацію. Нині Опішне включено до списку історичних населених пунктів України.



“Запали вогонь”

Ідею створення в Опішному національного культурно-мистецького центру виношував ще відомий кінорежисер і письменник Олександр Довженко. У 1954 р. він записав у своєму щоденнику: "Увечері перед



"Козаки співають"

сном розповів своєму новому сусіду ідею створення в Києві під безпосереднім шефством уряду невеличкої групи художників-монументалістів, архітекторів, різьбярів і керамістів для того, щоб, вибравши село, скажімо Опішню, і завчасно домовившись з колгоспниками, перебу-

дувати його за кілька років так, щоб воно стало зразковим центром уваги всіх будівників, колгоспників, туристів, мистецтвознавців".

У 1986 р. в Опішному було засновано Музей гончарства, з 2001 р. – Національний музей-заповідник українського гончарства. У його складі працюють Інститут керамології (відділення Інституту народознавства НАН України, на теренах СНД аналогів не має), Центр дослідження українського гончарства, Національний архів українського гончарства, гончарська книгозбірня України, меморіальні садиби майстрів О.Селюченко та Пошивайлів. Державна спеціалізована художня школа-інтернат I-III ступенів "Колегіум мистецтв у Опішному", що діє у складі



"Родина гончара"

музею, також не має аналогів на теренах СНД та в Європі. Нині музей-заповідник володіє найбільшою в Україні колекцією творів

народних майстрів-гончарів та художників-керамістів (десятки тисяч одиниць зберігання), де представлено роботи всіх національних шкіл художньої кераміки. Він став місцем паломництва туристів, мандрівників, художників, діячів науки та культури, урядовців, громадян України й інших держав. Його відвідують усі, хто прагне глибше пізнати свою минушину.



На подвір'ї музею розкинувся так званий Гончарський етнопарк (галерея монументальної й садово-паркової глиняної скульптури). Просто неба стоять неймовірні витвори найрізноманітніших розмірів і форм, виконані митцями з різних міст України – переможцями Всеукраїнських гончарських фестивалів, що проводяться в Опішні. Тут і янгол із куришкою (підставкою для свічки), й усміхнений вусатий дідуган із люлькою, й традиційні опішнянські фігурки, лелеки, що символізують розмноження роду і є своєрідним оберегом Опішні, й оголена молодичка, що читає журнал "Наталі" і за якою спозирають крізь тин цікаві селчани, й закоханий кентавр та хор козаків.

Не менш цікаві експонати й у самому музеї. Чого вартий, наприклад, мисник, заставлений посудом із різних куточків України: тут і теракотові (не покриті лискучою глазуру) глечики, в яких на диво довго зберігається молоко, і куманці для лікерів, що зодягалися на руку, й горщики та ін. У музеї можна переглянути виставку унікальних фото кінця XIX ст., ознайомитися з колекціями декоративних тарілок, навіть власноруч виготовити свій глиняний витвір. Ні з чим не зрівняне відчуття, коли під пальцями оживає кавалок глини, витягується, набуває форми, перетворюється на виріб.

Мабуть, найкраще враження від музею висловив у 1999 р. Єжи Бар, тодішній посол Польщі в Україні: "Я думав, що глину побачу, а побачив народ".

"Київський політехнік", 4 жовтня 2012р., № 28

Летючий Голландець чи лісова примара?

Є в Рівненській області поблизу села Тараканів дивовижне місце. Звичайна, здавалося б, лісова дорога веде до звичайного пагорба, в якому навіщось прорізано тунель. Та пройшовши крізь нього, потрапляємо в покинуте місто. Час і природа поступово беруть своє, але ще вгадується стримана краса двоповерхових будівель і неприступна міць бастіонів. Це Дубенський (Тараканівський) військовий форт. Зводили його почали в середині XIX ст. для захисту західних рубежів імперії, зокрема залізниці на Рівне. Будували довго – з 1860 по 1890 рр., лише котловани рили понад 10 років. Та споруда вийшла як на той час унікальною: бетонно-земляне укріплення у формі ромбу зі стороною 240 м.

Його оточував рів завширшки 13 м і завглибшки 6 м, а під зовнішніми валами ховалися 105 казематів з 3-метровими стінами: два

поверхи над землею і три – внизу. Тут були військові позиції, житлові та складські приміщення, оснащені вентиляцією й опаленням, з електричним освітленням і телефонним зв'язком; конюшня (коні тягали гармати, іноді в сотні пудів вагою), лікарня, церква, автономний водопровід (з трьома незалежними



**Залишки казематів
Тараканівського форту**

ми джерелами для технічних і людських потреб), каналізація та ін. Існувала сувора система варту та перепусток, хитромудрі пастки для непроханих візитерів (деякі люки, що скидали необачних на загострену арматуру, залили бетоном уже після Другої світової). Через рів висувався зі спеціальних казематів металевий міст. Територію досі пронизують численні підземні ходи. Камінний тунель веде до центрального двоповерхового корпусу, де містився штаб і навчальні приміщення. Останні мали довгий коридор для шиккування й прогулянок, з якого трохи занизькі двері (а щоб кашкета не

забули зняти) вели в класи, що сполучалися між собою дверима в бічних стінах. Тобто, вздовж дальньої стіни утворювалася анфілада, крокуючи якою наглядачі стежили за підопічними, які опановували військові премудрості. Гарнізон форту налічував до тисячі осіб (одна артилерійська та дві піхотні роти). На озброєнні мали 40 гармат (деякі стріляли на 13 км) та 10 трилінійних кулеметів. На відкриття завітав сам імператор Олександр III. Усе було помпезно, велично, але... даремно. Форт так і не став повноцінним військовим укріпленням.



Центральний корпус форту

З 1900-х його використовували як склад, з 1905-го – як в'язницю. За іронією долі, під час Першої світової російські війська залишили укріплення, а потім під час Брусилівського прориву в 1916-му вибили звідти австрійських вояків, повною мірою відчувши на собі талант інженерів, які зводили укріплення. У 1920-му bastion штурмувала кіннота Будьонного, виганяючи звідти поляків. Під час Другої світової форт уже не мав військового значення, поступово перетворившись на склад, у якого змінювалися власники та асортимент. Не вдалося цього бетонно-камінного монстра, що перебуває на балансі військових, пристосувати до чогось і в наші часи. Блимає очима порожніх вікон та притягує руїнами, щедро порослими зеленню. А ще лякає легендами про примар та чутками, підкріпленими фотознімками.

На сьогодні ця потужна фортеця – як летючий голландець, який залишився без своєї команди. Але, можливо, вечорами, коли роз'їжджаються туристи і форт порожніє, старі вояки повертаються у свої казарми. Про всяк випадок, не лише на його території, а навіть в околицях не зважуються ночувати ні місцеві дослідники, ні допитливі зайди. А останніх стає все більше, адже таємниче завжди вабить, а мальовничі залишки цегляних стін кличуть повертатися сюди знову і знову. Фотосесії тут влаштовують не лише початківці-аматори, а й відомі глянцеви видання.

"Київський політехнік", 1 листопада 2012р., № 32

Правильний мед роблять волохаті бджоли

Осінні медові ярмарки стали для нас звичним явищем. Складаючи дяку маленьким крилатим трудівницям, запасаємо цей сонячний нектар на зиму. Та виявляється, що крім культурного бджолярства, яким опікуються пасічники, в Україні донині існує унікальна форма бджільництва – бортництво, яке збереглося у первісному вигляді з часів Київської Русі. На території Поліського природного заповідника розташувалося невеличке село Селезівка, де практично всі мешканці займаються збором лісового меду. Він є гіпоалергенним і дуже цінується у споживачів. (На пострадянському просторі такий промысел існує ще в Башкирії.)



З історії бортництва

Наші східнослов'янські пращури вельми активно й успішно займалися добуванням меду диких бджіл, які жили в дуплах дерев. Лісовим медом та воском поліські племена платили данину Києву та іншим властям. Щоб зручніше було збирати солодкий продукт, поліщуки (мешканці Полісся) робили борті (штучні дупла в живих деревах). На гербах багатьох міст була зображе-



на бортъ чи бджола. Ще якихось 50 років тому на півночі Олевського району (Житомирська обл.) зустрічалися справжні, видовбані в соснах борті. Нині поодинокі дуби з такими медовими камерами можна знайти в заплаві річки Уборть, але бджоли там уже не живуть. Тепер дупла не довбають, бо практично не залишилося старих дерев. Тож місцеві жителі використовують колодні вулики, які укріплюють на деревах. Їх називають дуплянками, кадубками, але найчастіше бортями, а тих, хто

займається добуванням з них меду, як і в давні часи, кличуть бортниками.

Борті – це колодні вулики

Роблять їх із старих дерев діаметром від 50 см. З одного стовбура виходить до п'яти 1,5-метрових бортей. Найбільш придатні старі сосни з трухлявою пористою серцевиною та товщиною стінок від 10 см. Верхня частина колоди – "голова", нижня – "нога", між ними отвір – літок. З протилежного боку поздовжня планка на кілочках закриває вертикально видовбану медову камеру, де бджоли будують свої стільники. У товстому сухому вулику, масою понад 100 кг, бджоли легко витримують морози, а літом не перегріваються. Сьогоднішній бортник має в середньому 20-30 придатних для утримання бджіл колод, з яких приблизно половина заселена бджолиними сім'ями.

Раніше вік бортей сягав до 100 років, лісові медозбірні слугували кільком поколінням у родині, передавалися у спадок. Найчастіше борті встановлюють на великих деревах (на гілках чи дерев'яних спицях, укріплюючи залізними скобами на висоті 10-20 м). Зверху накривають колотими дошками чи шифером. Дерево, де живе бджолина сім'я, називається "стіло" і високо цінується, адже іноді доводиться роками переносити колоди з одного дерева на інше, допоки його не облюбує бджолине плем'я.

З часом борті стають непридатними для бджіл. В них поселяються гризуни, птахи, на дашку гніздяться чорні лелеки та бородата сова – рідкісні види, занесені до Червоної книги України й Білорусі.

Про бджіл

Сучасні пасічники тримають переважно карпатських, кавказьких, українських бджіл, які працюють в освоєному людиною ландшафті. Дикі медоносні бджоли збереглися до наших часів завдяки зусиллям бортників. Поліські бджоли проходять жорсткий природний відбір і є цінним генетичним матеріа-





лом для виведення стійких до хвороб, зимостійких порід. Борткові волохаті бджоли є необхідним елементом лісових екосистем, запилюючи рослини, вони відіграють велику роль у житті лісу, а бортництво є цінним культурним спадком нашого народу.

Як добувають мед

Раніше вулики кріпили на більшій висоті, ніж нині, щоб ведмедям та іншим ласим до медку істотам (людям у тому числі) важче було до нього дістатися. Для захисту від ведмедів ставили палі, самостріли, інші пристрої. Ефективним засобом була прив'язана поряд з вуликом колода. Ведмідь, що ліз на дерево до борті, натикався на колоду і намагався відштовхнути її лапою. Врешті-решт розгніваний клишоногий відпускав стовбур дерева, щоб ухопити колоду двома лапами, і падав донизу. Люди ж залазили на дерево за допомогою сучкуватого стовбура сосни, який на Поліссі називають острогою, або ж спеціальної мотузки з гаком та петлями, що зветься "лезіво".

"Мені кілька разів доводилося вибирати мед з таких вуликів, – розповідає Сергій Жила, директор Поліського заповідника. – Враження не із приємних, коли висииш попід хмарами на непевній вузькій дощечці. Дерево хитається від вітру, бджоли лізуть в очі і раз по раз жалять. Обидві руки по лікті в меду, а на думку спадає дідівська "статистика" про бортників, які розбилися або покалічилися".

Основний взяток меду у поліських лісах бджоли беруть з крушини та вересу. Вибирають мед з бортей один раз на рік – на початку осені, коли бджоли не дуже активні. Одна борть приносить в середньому 10-20 кг меду на рік. Бортювий мед – безцінний продукт, адже медові стільники не відокремлюють від пергових, тож вони поєднують у собі корисні властивості усіх продуктів бджільництва: воску, прополісу, пилку, перги тощо. Така суміш додає людині життєвих сил, знімає слабкість, зміцнює дух.

"Київський політехнік", 15 листопада 2012 р., № 34

Таємниче озеро

Далеко і високо

У красиве українці залюблені, мабуть, генетично. А таємниче вабить та одночасно жахає будь-яку людину. Тож відвідати мальовничу високогірну водойму, овіяну переказами і легендами, – озеро Несамовите мріє кожен мандрівник. Розташовувалася загадкова впадина на висоті 1750 м на схилі гори Туркул (Чорногірський хребет). Має завдовжки 88, завширшки 45, глибину 1,5 м і формою дещо нагадує Антарктиду. Живиться атмосферними опадами, взимку замерзає. Місцина та завжди знаходилася на межі: колись європейських держав (прикордонні стовпчики стоять донині), а тепер між Закарпатською та Івано-Франківською областями.



Люди кажуть

Немає в горах вершини чи водойми, про яку б не переказували бодай однієї легенди. Та Несамовите – найзагадковіше озеро Карпат. Як би не кривилися скептики, але щось там таки є, доносить народний поговор.

Отже, байка перша: це місце, де народжується град. Гуцули вважають, що в озері збираються душі грішників, які позбавили життя себе чи когось іншого. І якщо кинути в них каменем, тобто збурити плесо, вискакує вершник на баскому коні та гарцює навколишніми скелями, викреслюючи каміння, що перетворюється на лід. Тоді виринають з озера грішники, які збирають той лід та чорними хмарами розлітаються Чорногорою: де розв'язують торби – там падає град. Байка друга: колись давно в озері втопилася молода дівчина, і вона дуже гнівається, якщо хтось у ньому купається. Той, хто насмілиться, обов'язково отримає в "подарунок" негоду. Байка третя стверджує, що вночі довкола озера танцюють душі само-

губців, які можуть затягнути на дно необачних, хто потрапить їм до рук. Єдине, що врятує від злих духів, – звук трембіти. А ще кажуть, якщо неодружена (незаміжня) людина вмиється озерною водою, протягом року знайде собі пару (ну хоч щось приємне має надихати мандрівників, що кілька годин долають маршрут).

І ми там були

Дістатися озера досить просто, декому це вдається навіть з пивом. З Ворохти прямуємо в бік турбази "Заросляк", на вході до заповідника реєструємося на КПП (до річч, поряд знаходиться табір КПП "Глобус"), платимо збір, потім ще 8 км жахливої дороги до стоянки, яка є відправною точкою підйому. Тут пахне шашликами і потом тих, хто вже спустився. Далі маршрути розходяться: прямо – усім відома топтана-перетоптана стежка на Говерлу, ліворуч – менш популярна на Несамовите (частіше озеро відвідують мандрівники, що долають Чорногору траверсом).

Підйом займе понад три години, якщо йдете з людиною, яка постійно зупиняється й скиглить у такт набору висоти: "Ми ще не прийшли?", "Уже скоро?", "Далі не можу", і менше трьох, коли група дружна й "ходка". Пейзаж влітку скидається на яскравий дитячий калейдоскоп: спочатку сосновий ліс, місцями вологий, порослий смарагдовим мохом; численні квітучі поляни, потім жереп, різнокаліберні струмки-джерела (вблід чи колодами) й розсипи каміння, а навсбідч – зарослі чорниці, брусниці й малини. Немає нічого смачнішого, ніж ласувати ягодами прямо з куща. Ми синьогубо посміхалися одне одному.

Останній підйом дехто долав на чотирьох, а перехід мастким болотом – на трьох (порада: не економте на правильній взуванці). Несподівано почулося зазивне іржання, доки крутили головами – звідки тут коні, непомітно вийшли на берег озера. Спека таки дошкулила: практично вся група, покидавши спітнілий одяг, тихе-енько залізла в холоднечу воду: ні тобі вереску, ні бризок: насторожено спостерігали одне за одним, щоб нікому не скортіло порушити місцеві перестороги (на березі стояв плакат з проханням плесо не розбурхувати). Потім сиділи і довго милувалися довкіллям. Спало на думку, можливо, Несамовите – це коханка Чорногірського: невловимо вродлива, холодно-розсудлива, яка заспокоює, вабить і заворює, якщо зазирнути в її глибокі синьо-зелені очі.

"Київський політехнік", 22 листопада 2012р., № 35

Печера Вертеба: загадки та відповіді

Хто ми є?

Українці – велика нація, з могутніми надбаннями тисячолітньої історії. Кажуть, що по нашій території топталоя багато чужинців, змінюючи генофонд населення. А можливо, навпаки – саме з наших земель розійшовся народ навсібіч. Історики давно обговорюють гіпотезу, що ми є нащадками трипільців, тепер до них долучилися ще й генетики (молекулярні антропологи). Унікальний генетичний "банк даних" виявили дослідники в печері Вертеба, що на Тернопілля. Тут знайшли залишки кісток людей, що жили 5 тис. років тому, за часів так званої Трипільської культури. Вони містять до 80% органіки, тож



зберігають інформацію ДНК, яку вчені намагаються порівняти з ДНК тамтешніх мешканців. Знахідки викликають більше запитань, аніж відповідей, але є безцінним матеріалом для подальших пошуків. Повинно було збігтися багато подій, щоб сьогодні науковці України й США на достовірному матеріалі шукали відповідь на запитання: "А чи були трипільці нашими предками?"

Історія й перекази

Підземні дива – печери – подарувало нам Сарматське море, спочатку накопичивши на дні відмерлі водорості, що сформували потужні товщі гіпсів, потім розмило м'якші з них, а згодом і зовсім відступило, сховавши у товщі землі білосніжні підземні палаци. З часом деякі склепіння провалилися, утворивши "вертепи" (зі старослов'янської – западини, ями), що трансформувалося у Вертебу.

Задокументовано, що Вертебу відкрили 1820 р. під час полювання тамтешнього господаря Яна Хмелецького. Розпашілі мисливці не хотіли миритися з утратою "здобичі", яка зникла в норі посеред поля. Наказали селянам розкопати ту дірку. "Для зігріву" було трохи випито, й одного з копачів опустили в розкоп, тримаючи за ноги. За мить присутні вклякли від страшного крику "шукача". У великому темному підземеллі той побачив кістки і черепки та й вирішив, що втрапив до пекла. Таку історію подає тогочасний журнал "Пчелка краковская". Тоді ж з печери дістали 400 цілих керамічних посудин, 30 тис. великих фрагментів битого посуду, численні вироби з каменю і кістки, які пролежали там кілька тисячоліть. Осіли вони в Краківському археологічному музеї, віднесені до Трипільської культури. За багатство знахідок печеру назвали Наддністрянською Помпесю.

Відомо, що трипільці жили в будинках, а своїх померлих спалювали. Відповіді, що змусило їх спуститися під землю, поки що немає. Чи грілися, чи ховалися, чи відправляли культові обряди. У різні часи печера давала прихисток і понедоленим, і войовничим, і багатьом іншим, про що свідчать сучасні знахідки. Нині там мешкає кілька колоній кажанів, занесених до Червоної книги України.

Сьогодні

На сьогодні печера Вертеба (широкі галереї з вузькими перемичками загальною довжиною близько 9 км, температурою 9-11 °С, вологістю до 98%) є відділенням місцевого Борщівського краєзнавчого музею (довжина туристичного маршруту близько кілометра). Тут розгорнуто експозицію зі знахідок, облаштовано діораму про побут і культуру трипільців. Представлені скульптури зображають людей у повсякденному житті, а прикраси та розмальована кераміка є копією вивезеного до Кракова. Загадки тут на кожному кроці. Біля входу відвідувачів зустрічає величезний плоский камінь, що вмонтований на трьох менших, а формою відповідає виїмці у склепінні. Стіл, жертівник, піч? Ще один ребус – чоловічий нагрудний знак у вигляді голови бика, що означає силу та владу. Але ж у трипільців панував матриархат, тоді про що говорить цей символ?

Відвідайте "трипільців". Можливо, саме вам вони відкриють свої таємниці.

"Київський політехнік", 23 жовтня 2014р., № 32

Туристи? – В казан!

Шість років тому в Закарпатті з'явилася ще одна туристична родзинка – "Унгварська купіль", що знаходиться в однойменному готелі Ужгорода. Це величезний чавунний казан з мінеральною водою, що установлений на 6-метровій глибині і



розігривається дровами. На дні казана камені, що зберігають тепло (про Лумшори тоді ще не чули).

Кажуть, такі купелі були популярні в Європі в ХІХ ст. Та з часом їх розграбували й переплавили. Ужгородському ж пощастило: перший власник, очевидно,

був диваком, чи ще щось, але факт лишається фактом: спочатку в підвалі було вмуровано казан, а потім зверху зведено будівлю. Товщина стін виявилася такою, що жодному авантюристу не вдалося виперти ту посудину нагору. До речі, там же знаходиться і мінеральне джерело.

Розповідають, ще 1631 року в міській інвентарній книзі Ужгорода було зроблено запис про наявність мінеральних джерел. У 1876 році під Замковою горою на правому березі річки Малий Уж угорське подружжя Йоган та Ілона Артогі відкрили водолікарню "Квасна вода", а згодом заїжджий двір "Унгварська купіль" на місці, де кілька років до того австрійські інженери виявили джерело лікувальної квасної води, багатої кремнієм і залізом. Понад півстоліття тут лікувалися місцеві жителі. Але згодом будівля мало використовувалася за призначенням. За свій вік казан, разом із готелем, пережив Австро-Угорську імперію, Угорську буржуазну республіку, Чехословацьку республіку, Угорську монархію, Радянський Союз. Тут були і штаб гусарського полку, і фабрика з пошиття піонерських галстуків. Кажуть, саме в казані їх фарбували.

У 2001 р. закарпатський бізнесмен Іван Волошин за \$12 тис. викупив Ужгородську текстильно-галантерейну фабрику. Знаючи, що на цьому місці раніше знаходився готель "Унгарський", підприємець вирішив його відбудувати. Це коштувало йому понад \$ 3 млн. Тож нині маємо можливість оздоровитися в етно-готелі з найвищим рівнем сервісу. Інформація – на сайті готелю. А ще там чудова кухня й вишколений персонал.

Та знову про казан. Спочатку треба залізти в розігріту воду з ароматичними оліями хвилин на 15, щоб прогрілося тіло. Місця в чані вистачить на 4 особи, можна полежати і поговорити про вічне, обстановка цьому сприяє. Поруч з чаном облаштували чималу кам'яну діжку з холодною мінеральною водою. Туди пірнають після гарячого казана. Звичайно, набравшись хорообрості.

Тепер знаємо, куди поїхати на довгі вихідні чи свята.

"Київський політехнік", 3 листопада 2016р., № 33



"Унгарська купіль"

Вилкове – місто на воді

Запитання до любителів кросвордів: яке місто навесні пахне полуницею, а восени – айвою? Куди у квітні пориваються гурмани, щоб поласувати щойно виловленими оселедцями? Яку дорогу гаяють водії, долаючи 200 км шляху за 5 годин? Де мешканці замість велосипедів пересуваються на човнах? І нарешті, яке місто туроператори нарекли "Українською Венецією", не втомлюючись організовувати тури в цей віддалений куточок Одеської області? Це все про Вилкове – містечко старовірів і нащадків козаків останньої Січі, що мальовничо розкинулося в гирлі Дунаю.



З назвою довго не мудрували. Ріка тут розділяється на кілька потужних рукавів, які утворюють вилку. Ось і назвали Вилкове. Цікаве воно тим, що розташувалося на наливних ґрунтах, які виносить ріка, будинки стоять на укріплених острівцях, а вулиці – це канали (єрики). Дерев висаджують уздовж єриків, щоб корінням укріпити береги, а потім вирубують на дрова. На старих вулицях уздовж води йде неширока, в дві дошки дерев'яна доріжка (кладка). Усе потрібне для господарства доставляють човнами. Лишилося три родини, які майструють дерев'яні судна за старим зразком – із загостреним носом та кормою, щоб не розвертати плавзасіб, а зручно курсувати вперед – назад.

Вилкове утворилося в середині XVIII ст., коли в Дунайських плавнях почали ховатися старовіри, а потім донські й запорізькі козаки. Селилися на островах, утворених рукавами (гирлами) Дунаю: Білгородським, Очаківським, Анкудіновим і Старостамбульським. Щоб мати під ногами більш-менш твердий ґрунт, перекопали острови каналами, рівень води знизився, з'явилося місце для господарювання. І донині хати ставлять з



очерету, обмазаного глиною, – житла виходять ошатними, теплими і легкими, опалюються переважно дровами. Періодично споруди піднімають, нарощують фундамент і ставлять назад. Відмостки заповнюють черепашником.

Населення живе досить бідно. Основними заняттями є риболовля, вирощування ранньої, дуже великої полуниці, груш, яблук, і винограду місцевого сорту "новак". Останнім часом з'явився новий промисел – узимку заготовляють на експорт очерет, якого в плавнях сила-силенна, адже в Європі стали модними дахи з екологічно чистих матеріалів.

Туристам зазвичай пропонують подорож до так званого "нульового кілометра", в одне з гирл, де Дунай впадає в Чорне море. Місцеві з посмішкою розповідають, що знак "0 км" уже кілька разів пересували в бік моря, бо ріка щороку наносить чимало землі, подовжуючи острови. Ще одна місцева родзинка – довжину рік прийнято рахувати з витoku, лише Дунай вимірюють з гирла.

Городи – важливе джерело доходу і предмет гордості вилковчан. Вони розташовані на островах уздовж каналів: сяка-така будівля, один-два човни, рівчаки для поливу (поглиблюють щороку), рослини у три рівні: полуниця, виноград, яблуні-груші (айва). Усе це чудово визріває. Збут – човнами до Одеси. Дехто з господарів там і зимує, оснастивши будівлю сонячними батареями.



Уся територія водно-болотних угідь навколо містечка належить до Дунайського біосферного заповідника – місця існування водоплавних і навколоводних птахів. Тут налічується 950 видів рослин, багато з яких – ендеміки, а 66 належать до рідкісних; тва-

рин нарахували понад 5 тис. видів; комах – до 4,5 тис. видів; 10 видів земноводних, в окремих місцях буває 10–20 тис. особин на гектар. Та основне роздолья – для понад 250 видів птахів. Можна зблизька побачити зграї рожевих пеліканів – до тисячі особин, але особливо гарний – кучерявий пелікан. Щодня кожен із них з'їдає понад кілограм риби. А коли над головою пролітає зграя цих рибоїдів – відчуття, що потрапив у парк Юрського періоду. Усі види риб, занесених до Європейського червоного списку, зустрічаються у водах заповідника: шип, осетер атлантичний, лососі чорноморський та дунайський тощо.



Здається, у місцевій кухні рибу додають до всіх страв: голубців, млинців, перців і баклажанів: варену, парену, смажену і копчену. Та неперевершена вона – найпростішого приготування: гриль і духовка. З місцевого винограду роблять однойменне вино "новак". Оскільки погребів немає, а кондиціоновані приміщення – дорого, вино випивають ще до Нового року, регулярно навідуючись у гості один до одного.



Жартують, що вилковчани, "начастувавшись", хитаються не праворуч-ліворуч, а вперед-назад, щоб не шубовснути у рівчак.

У радянські часи через близькість кордону Вилкове було закритим містом. До туризму тут лише звикають. Старовіри шанують свої традиції і регулярно відвідують храм. Для 10 тис. містян діє дві старообрядницькі церкви та одна православна. Найпопулярніше місце – ринок з рибним різноманіттям, ціни помірні. Восени пропонують сома, сазана, судака, раків та іншу річкову смакоту.

"Київський політехнік", 17 листопада 2016р., № 35

Про дива у казці і житті

Кажуть, дива трапляються лише в казках. Та життя іноді підкидає такі сюжети, що куди там казкарям. Якось на Закарпатті...

Жив-був собі чоловік. Звався Юрій Клованич. Працював і вчителем, й інструктором з туризму, і будівельником. Добрячих тридцять років віддав журналістиці. Писав нестандартно й цікаво: не про офіціоз і будні, а шукав цікаві долі людей, ілюструючи глобальні процеси тамтешніми новинами. Давав копняка місцевим можновладцям та комунальникам, коли ті геть забували про потреби містян, провадив журналістські розслідування. Потім відійшов від справ і виявив бажання осісти на землі – господарювати. З його слів: якось подивився з балкону своєї квартири на гору Ловачку, яка цвіла навпроти, і запалився думкою купити там землю під дачу. Перейшов через трасу на Ужгород, зустрів діда і запитав: "Чи ніхто не продає тут ділянку?" "Я продаю", – відповів старий. Зразу і вдарили по руках.



Кілька років пішло на зведення будівель, терас, деревакущі тощо. Взявся господар вирівнювати подвір'я та й натрапив на кам'яну кладку. Чим глибше копає – тільки азарту додається. Копав не день, не два, і навіть не місяць. Врешті-решт відкрився стародавній 40-метровий підвал, споруджений кілька століть тому, – з камінною підлогою, перегородками, лавками й нішами.

Доки відновлювався після тих земляних вправ – усе гадав, яку ж користь матиме зі своєї знахідки. Аж тут у куточку про-

бив собі шлях струмочок. Вірніше, струмком він був колись, а тепер тихо жебонів, хоча краплі під старими склепіннями відзвонювали гучно і завзято. Вода на смак – чистий нектар. Отут і прийшло рішення зайнятися гуральництвом. Для душі. А в підвалі облаштувати дегустаційну залу.

На сьогодні пан Юрій з дружиною Галиною продовжують розбудовувати агроетносадибу "Кельтський двір". Це єдина на Закарпатті садиба зеленого туризму, де відтворюється історія, побут, звичаї, страви та напої кельтів, які, на думку вчених, понад дві тисячі років тому створили древнє протомісто на схилах гір Галіш і Ловачка на околиці Мукачева.

Під акомпанемент кельтської музики господар пригощає вареними й стояними медами, настоянками з дикої малини, ожини, кизилу; німецьким шнапсом, іспанським орухо, італійською граппою. Вино тут лише одне – вермут з кількох сортів винограду, настояний на 60 (!) травах. Це не алкоголь, це – мистецтво. Все довершене потребує часу, витримки. Гарні і вишукані напої – наче мудра книга, чудова музика, життєвий і повчальний фільм. Там нема місця попсі та несмаку. Там панує гармонія.

Тільки у "Кельтському дворі" можна поласувати житнім хлібом, вимішаним на бездріжджовій заквасці і випеченим у



глинобитній печі, та оригінальними сирами.

І нарешті у "Кельтському дворі" гості потрапляють у справжні субтропіки: у відкритому ґрунті росте ківі, гранат, олива, лаврове дерево, мушмула, інжир, маклюра, піраканта, альбіція, бамбук, церціс (іудине дерево),

кипариси та багато-багато інших екзотичних дерев і кущів, навіть ростки чаю висадили. Насіння та паростки рослин звозять з різних кінців світу, селекціонують, адаптують до закарипатського клімату.

Господар довго і охоче розмовляє зі своїми гостями: про історію, культуру, загальнолюдські цінності, створюючи неповтор-

ну атмосферу щирості і довіри. Його устами говорить любов: до землі, до саду, до кожної краплі свого продукту. Кожна частинка цього місця пронизана естетикою. І, схоже, справа доволі успішна з підприємницької точки зору. Висновок: усе можливо, а мрії здійснюються, якщо їх здійснювати.

Є в усій цій казці лише одна небезпека: після відвідин "Кельтського двору" і сам мимоволі заражається ідеєю закинути к лихій матері всю метушню й працювати біля землі. Але не всім це дано.

**"Київський політехнік",
9 березня 2017 р., № 7**



Витрішкуватий прибулець

Сьогоднішнім фантастам не позаздриш. Це колись вигадували про космос і підземні царства. Нині, завдяки досягненням науки і техніки, можна зазирнути в будь-які куточки планети. Та й анімація розширила можливості для фантазерів. Тим цікавішими і загадковішими є природні несподіванки, доступні пересічним туристам.

Ось витрішкуватий прибулець з бозна-яких віків. Удень і вночі, взимку і влітку спостерігає за нами своїми лупатими очима, наводячи містичний трепет на подорожніх. Узимку, коли над водою піднімається пара, можна вигадати усіляких химер, що повільно плывуть над водою; влітку – медитувати, занурившись поглядом у прозору глибочінь.



Це явище – гідрологічну пам'ятку природи "Оконські джерела" – спостерігають на Волині в селі Оконськ Маневичського району. Лінзи на поверхні – це карстові джерела, які б'ють з глибини 3-х метрів, утворюючи незвичайну картину на поверхні маленького озера. Вони під великим тиском викидають близько 200 літрів води за секунду. Не замерзають навіть узимку – тому, власне, Оконськ – вікна. Вода дуже смачна, поруч знаходиться форелеве господарство. І найцікавіше, що воду з цього озера неможливо загазувати. Вважається, вона має лікувальні властивості, але дослідженнями ніхто не займався. Як не встигли ще влаштувати і черговий розлив у пляшки чи екскурсійні тури з Луцька для любителів екстремальних купань. Температура в озері цілий рік +7–9 °С. Узимку на деревах і кущах іній утворює казкові пейзажі. Воістину, нерукотворний шедевр природи.

Іноді дивиєшся, як вдається природі, незважаючи на згубну для неї діяльність людей, зберігати оазиси чистоти і свіжості. Особливо це стосується питної води. І не з якоїсь там артезі-

анської свердловини чи льодовика Гренландії, а просто тут, на поверхні, під ногами, вона доступна усім бажаючим.

Як і належить туристичній атракції, приїжджим розповідають про неї казки і легенди. Зокрема, що з джерел утамовували спрагу повстанці Северина Наливайка і козаки Богдана Хмельницького. А ще про підземні русла, що з'єднують озеро з віддаленими водоймами. Говорять, що випущених в озерце окільцьованих щук спіймали чи то в озері Світязь, чи то в озері Білому Рівненської області. Також оповідають про третє джерело, яке нібито вирувало прямо посеред села. Було воно настільки потужним, що сягало верхівок найвищих дерев. Селяни злякалися підтоплення й загатили фонтан мішками з борошном, яких знадобилося не менше сотні. Пізніше, під час меліоративних робіт в затоні річки були виявлені зруби будинків, в яких збереглося незайманим домашнє начиння, немов мешканці покинули їх так швидко, що не встигли зібрати свої пожитки.

Вірити цим історіям чи ні – кожен вирішує сам, але подібні оповідки лише додають колориту і загадковості цьому дивному місцю.

"Київський політехнік", 19 жовтня 2017 р., № 28



Побачити зелений промінь

Зелений промінь – рідкісне природне явище, що трапляється при заході сонця. У тиху ясну погоду на морі часом можна побачити, як у ту мить, коли сонце ховається за горизонт, на небі спалахує зелений промінь. Одне з таких місць – Кінбурнська коса (Миколаївська область). Це райське місце з одного боку омивається морем, а з іншого – дніпровською затокою.

Як гарно там сідає сонце! Півнеба палає червоним, помаранчевим, рожевим, фіолетовим, а потім стікає в малинове море лавою розплавленого світла. Небо міниться яскравими кольорами – від бурштинового до вишневого: цьому шоу не висотачає лише звуко-



ряду, щоб стати світломузичним. Чисті, не спотворені цивілізацією природні фарби. У правильний час і в правильному місці останній відблиск призахідного сонця спалахне зеленим. Якщо десь і можна повірити в зелений промінь, то тільки тут.

Історія та легенди

Нинішній півострів (40 км завдовжки та до 10 км в ширину) колись був островом, відомим фінікійським купцям і піратам. Його згадував давньогрецький історик Геродот, що мандрував тут у V ст. до н.е. "Земля під густим лісом" (давньогрецькою – Гілея) була також znана жителями Ольвії (VII-VI ст. до н.е.). Вони вважали її священною, що не завадило вирубати всі ліси на півострові. Тут проходили торгові шляхи Старого світу. У 972 році, повертаючись з Болгарського походу, на півострові зимував князь новгородський і київський Святослав.

Існує багато легенд про цей край. Одна оповідає про нього як про землю, де мешкали Боги. Інша – про амазонок, які жили за законами матріархату і приносили в жертву чоловіків, поки їх не переміг Геракл. Ще є переказ про скіфів, які здійснювали



тут ритуальні обряди і навіть ховали золото.

Природа

Піщані землі півострова покриті степовою рослинністю та засаджені хвойними деревами – сосна кримська і звичайна. У заболочених низинах зустрічаються залишки реліктових лісів – дуби, берези, верби, вільхи. Навесні око милують гектари орхідей. Це один з найбільших ареалів диких орхідей в Європі площею близько 60 га.

Найнижче місце Кінбурнської коси – Геродотів ліс: заболочені чагарники, смарагова напівтемрява, прохолода і покручені, покриті мохом стовбури дерев. Тут можна нафантазувати хоч русалок з лісовиками, хоч Альонушку з козликом.

На Кінбурні налічується понад 300 озер із прісною і солоною водою, в яких водиться дрібна всячина і гніздяться птахи. Окремі рясніють цілющими грязями, є родовища блакитної глини. Більшість мають вихід до моря, неглибокі (до 1,5 м), добре прогріваються. Деякі закриті солоні озера є джерелом добування лікувальної морської "рапи". У спеку вода випаровується, утворюючи шар солі. Озера з прісною водою живляться за рахунок атмосферних опадів або ґрунтових вод. Там гніздяться всякі водні і навколоводні птахи. Важкі неспішні пелікани літають, як бомбардувальники.



Чим приваблює

Найголовніший скарб коси – пляжі. Дрібний пісок і море простягаються на багато кілометрів.

Загалом Кінбурн – чудове місце для неспішного, медитативного відпочинку без натовпу, далеко від цивілізації.

"Київський політехнік", 9 листопада 2017 р., № 31

Найстаріший київський будинок, або Історія про кохання

У закордонних поїздках захоплено розглядаємо будинки, якими господарі володіють десятиліттями чи й століттями. У нас таке – велика рідкість. Тим цікавішими є історії помешкань-довгожителів. Найстарішому житловому будинку Києва уже виповнилося 250 років. І понад століття ним володіє одна родина. Розташований на Подолі, на Контрактовій площі, 7, він обріс переказами і легендами.

Історія давня

Першим власником садиби називають Леонтія Вишневського, сина козацького полковника Федора Вишневського. Переказують, що саме він у 1730-х привіз до Петербурга хориста з дзвінким голосом – Олексія Розумовського. З часом Олексій став "цивільним" чоловіком імператриці Єлизавети Петрівни, а Ф. Вишневський дослужився до генерала, набув статків та впливу. І в 1765 р. його син успадкував ділянку землі з одноповерховим дерев'яним будинком на Подолі. Розповідають, що домашнім вчителем дітей Л. Вишневського був Григорій Сковорода. У 1860 р. хазяйкою садиби стала Марія Юхимівна Ружковська, будинок перебудували на кам'яний, і він набув теперішнього вигляду.

Прадід нинішнього господаря – купець-старовір Максим Федорович Нечаєв, купив домогосподарство з виходом на церкву і Гостиний двір у 1891 р. У дворі садиби випікали фірмові "нечаївські" пряники, відомі в усій Російській імперії. Під час Київських контрактових ярмарків купець мав на площі свій прилавок.

Історія ближча

Романтичну історію одруження Інни й Сергія – батьків нинішнього господаря Костянтина Сергійовича Малєєва – оповідають київські екскурсоводи. Про неї ще не написано книгу, не розтиражовано в інтернеті. Сергій Малєєв походив з родини



кадрових військових. Його батько був військовим хірургом, якийсь час сім'я жила на Куренівці, де Сергій і потоваришував з сусідкою Інною Нечаєвою (були вони однолітками 1929 р.н.). У 1941 році батька евакуювали з госпіталем до Тамбова, де Сергій допомагав санітарам. У 1945 р. він став сином полку,



Камін XIX ст.

після війни вступив до Оренбурзького льотного училища, та в 1947 р. його заарештували за доносом. Шість років провів у таборі в Казахстані, додому повертався через Київ, зайшов на Поділ і випадково зустрів Іннину тітку, яка якимось дивом впізнала його і запросила в гості.

В один з київських вечорів з оперного театру вийшла молода жінка в легкому пальті і молодий парубок у тілогрійці, на якій табірні номери були старанно витравлені хлоркою. Вони не бачилися багато років, і, коли б не дивні перехрестя й роздоріжжя нашого міста, навряд чи зустрілися б. А поки що в Кокорівській альтанці чоловік пропонує їй одружитися. І вона приймає пропозицію. Вони ще не знають, що пройдуть дорогу, довжиною в життя.

На той час Сергій зі своїм табірним минулим, навіть маючи блискучу домашню освіту, не міг мешкати і працювати в Києві офіційно. Перебивався підробітками. Якось склив вікна місцевому пану "з колишніх". Дружина пана попередила французькою, щоб той пильнував робітника і не переплачував, на що Сергій зауважив теж французькою: "Мадам, більше, ніж на пляшку горілки, не візьму". До реабілітації його у дружини не прописували, а Київський університет і аспірантуру він закінчив заочно.

Костянтин Сергійович народився 1954-го. За дружину йому стала дочка батькового товариша з табору, чорноброва молдаванка. Велика родина збиралася на свята у подільському дворіку, точилися розмови, Костя уважно дослухався. Якось батько

зауважив: "Запам'ятай, у громадянську війну наші – це "білі", а у Вітчизняну – "червоні".

На початку 1960-х у будинок заселили аж п'ять сімей, залишивши господарям кімнату на другому поверсі. Правда, до 1990 р. у будинку залишилися лише Малєєви, і їм вдалося приватизувати будівлю. Нині вони єдина родина, зареєстрована на Контрактовій площі.

У наші дні

Тепер двоповерхова зеленкувата будівля під червоним дахом має статус пам'ятки архітектури і охороняється державою. У залі першого поверху зберігся камін XIX ст., який запалюють вечорами. Сюди приводять екскурсантів, відбуваються лекції і творчі зустрічі. Перед будинком росте тополя, посаджена мамою теперішнього господаря 9 травня 1945 року. Внучка Костянтина Сергійовича – шосте покоління сім'ї, що народилося тут. Господар сподівається, що неспокійні роки залишилися в минулому і надалі сім'я спокійно житиме і працюватиме. В любові.

"Київський політехнік", 19 квітня 2018 р., № 13



Найстаріший житловий будинок м. Києва

Музей гуцульської магії

Останнім часом українські музеї почали пробуджуватися від хронічної дрімоти, вивчати досвід європейських фахівців та відкривати нові експозиції на розвагу відвідувачам. Чого не зус-



трінеш, мандруючи Україною: музей вторсировини, тролейбусного талончика, каналізації, історії туалету, сала, сексу, і нарешті – мольфарства. З десятирок років тому мало хто й чув про цих чаклунів, а тепер – обов'язкова ат-

ракція для відпочивальників у Прикарпатті.

Мольфара Юру, наділеного надприродними здібностями, якому під силу відігнати градову хмару або, навпаки, викликати дощ, урятувати худобу чи звести людину, описав Михайло Коцюбинський у повісті "Тіні забутих предків". Мольфарство як невід'ємна частина гуцульських знахарських традицій – пряма спадщина язичницьких культів, які ніколи особливо не зникали в цих місцях. І нині на Гуцульщині живі перекази про мольфарів, досі "водяться" у цих місцях таємничі чародії – принаймні, так кажуть місцеві.

Власник готельного комплексу "Водограй Карпат", що у Верховині, зібрав в одному з будиночків кілька речей, якими користувалися маги-мольфарі, зокрема Андрій Атаманюк (Ґоя) та Михайло Нечай. Кожний експонат супроводжується легендою, вірити чи ні – залежить від слухачів. Ось ступка, в якій Михайло Нечай розтирав зілля. А це паличка, якою зупиняли чвари й подружні сварки. Коли змія з'їдає жабу, такою паличкою треба її торкнутися. Тоді знаряддя набуває магічної сили. А цим ножом – "громовим чепеликом" – Михайло розганяв хмари. Відомий випадок, коли в 1989 р. він забезпечував гарну погоду в Чернівцях під час фестивалю "Червона рута". А ось фото відомої

"гадерки", яка жила на Буковецькому перевалі – Параски Соколовської. Переказують, вона мала такі здібності, що могла покликати змії з навколишніх лісів. Коли померла, боялися зайти в її хату, бо там було повно плазунів. Як поховали жінку, тоді й вони пішли. Ось скрипка Могура, відомого місцевого скрипаля. Люди кажуть, що вона в нього інколи грала сама.

А ось традиційний місцевий музичний інструмент – дрімба – налаштовує енергетичне поле людини (до речі, трагічно загинув у 2011 р. "останній мольфар" Михайло Нечай був багато років саме керівником гуртка гри на дрімбі). Відвідувачі дізнаються і про магію, "защиту" в оздобленні гуцульського одягу, і про візерунки на традиційних прикрасах мольфарів. Розкажуть у музеї і про стародавні магичні замовляння, і про традиційні лікувальні рецепти горян, і про неймовірну жінку-етнографа Параску Плитку-Горицвіт, яка творила і плекала гуцульський фольклор, оповідала про гуцульське життя.

"У музеї ми не робимо жодних ритуалів, лише розповідаємо про віщунів, промівників, які живуть тепер чи були відомі в минулому. Ми розповідаємо про наші традиції", –



– каже екскурсовод. За переказами, мольфар, який хотів набратися енергії, мусив раз на рік переспати у лігві ведмедя та в орлиному гнізді. Тоді він кілька днів не їв, ні з ким не спілкувався. Аби показати це людям, власник хоче зробити біля музею ведмеже лігво та орлине гніздо, а поряд поставити громове дерево. А ще унікальний камінь, який вразила кульова громовиця. Щоб жодна стихія не зачепила.

"Київський політехнік", 14 червня 2018 р., № 20

Острів, створений богинею

Усяка місцевість, а гарна тим більше, має свої секрети і легенди, своїх улюблених героїв і міфи про них, що тепер називаються "надуманою" правдою. Дивний і прекрасний острів Джарилгач, що в Херсонській області. Прекрасний природою і чистим морем, тваринами, рослинами, пейзажами, пляжами. Дивний – історією і значенням.

Як і будь-який поважний географічний об'єкт, Джарилгач з'явився не просто так. Є острови, створені велетнями; деякі, за переказами місцевого населення, є спиною величезної риби; деякі намиті могутніми ріками, що нанесли річковий пісок на нове місце. З Джарилгачем – усе просто і зі смаком: він був створений богинею (одна з версій для туристів).

Прекрасна Іфігенія, не бажаючи бути дружиною легендарного героя Ахілла, побігла до моря, щоб назавжди поринути у



Острів Джарилгач

хвилі. Але богиня Артеміда, бажаючи врятувати свою вірну жрицю, почала сипати перед нею пісок. І чим довше та бігла, тим протяжнішою ставала піщана доріжка. Так з'явився Джарилгач і ще добра сотня кілометрів піщаних пляжів, що доходили аж до краю

Тендрівської коси. Острів відокремлюється від суші вузькою морською протокою, яка і допомагає створити та зберегти неповторну атмосферу.

Джарилгач – це острів любові і моря, зірок і пісень під гітару, дельфінів і маяків, муфлонів і ланей, піску, мушель, релаксу і мрій. Кожен уявляє його по-своєму. Проте він не схожий ні на що. Харизматичний, сильний, мовчазний. Дуже гарний. Трохи відсторонений. Але дуже щедрий. Він роздає – ось просто

так! – спокій, енергію, красу і щастя. Дуже тактовний, не ставить зайвих запитань. Ти приїхав – значить, тобі треба. До того ж – кожному своє.

І Джа не підводить. Ніхто не залишається без подарунка, без уваги. Острів енергії і спокою, сили і ніжності, знання і прийняття. Якщо чесно, це нерівний обмін – адже ми залишаємо йому свої печалі і страхи, занепокоєння і втому. Та життя мудре. Воно знає, що острів впрограється з тим, з чим не можемо впоратися ми.

Д о в і д к о в о :

Джарилгач – найбільший за площею і другий за

довжиною острів в Україні і Чорному морі, не заселений. Входить до національного природного парку "Джарилгацький". Його згадували у своїх творах античні історики Пліній і Геродот, географ Птоломей. Випас великої рогатої худоби та овець перетворив місцевість на пустелю в середині минулого століття. Нині основні елементи рельєфу – піщані дюни (подекуди заліснені), прибережні болотисті низовини, лимани, піщані коси. Близько 7 км Джарилгацької затоки відділяють його від міста Скадовськ, звідки можна дістатися корабликом, яхтою, катмараном. Протяжність острова із заходу на схід – близько 42 км, із півночі на південь – 4,6 км. Значна частина території знаходиться нижче рівня моря. Середня температура влітку 22-24°C. Це робить острів привабливим для відпочивальників і туристів.



"Київський політехнік", 25 жовтня 2018 р., № 30

Мертве море? Ні, Рожеве озеро!

Чим більше мандруємо Україною, тим більше захоплюємося її природною унікальністю та органічними багатствами. Кілька років тому інтернет та ЗМІ зарясніли знімками з так званого Рожевого озера, що на Херсонщині, солоність якого складає 35%. Це на кілька відсотків більше, ніж у всесвітньо відомому Мертвому морі. Вода тут настільки солонна, що в ній неможливо потонути. Засмагати можна не виходячи з води – сіль увесь час тримає тіло на плаву. Розташоване казкове озеро (власне – джерело) у селі Григорівка Чаплинського району, в одній із бухт затоки Сиваш. Це кілометрів за сто від Херсона та за 18 км від районного центру.

Переказують, що водойма виникла наприкінці 1960-х, коли в сиваську багнюку булькнув військовий літак. Дістаючи уламки, розкопали чималу ковбаню і, очевидно, натрапили на солоне джерело з унікальним хімічним складом, яке й наповнило вирву. Вода озера збагачена різноманітними мінералами, кислотами, вуглеводами, азотистими речовинами, солями, переважно хлористого магнію і калію, йодистого натрію, бромистого магнію. Завдяки високій концентрації солі та багатому хімічному складу вона має зцілюючі властивості. До речі, у викопаній поряд ковбані такий цілющий коктейль не утворився.

Ніжно-рожевим кольором озеро завдячує єдиному виду живих організмів, що його населяє, – одноклітинним водоростям дуналієллі солоноводної. Під дією сонячного проміння дуналієлла виробляє каротиноїди й, зокрема, бета-каротин, відо-





мий як вітамін молодості. "Рожева вода" має широкий спектр дії: активізує роботу всіх важливих органів людини, сприяє відновленню рівноваги організму, має омолоджувальний ефект.

Основне використання рапи в неврологічній практиці – вегето-судинна дистонія, у шкірній практиці – псоріаз. Лікують також опорно-руховий апарат. Та найцікавіше, кажуть фахівці, це високий вміст так званих фолікуліноподібних речовин, здатних позитивно впливати на жіночі хвороби. Також можна лікувати бронхолегеневі захворювання.

Поряд з купальнею – родовища цілющої Сиваської грязі, яку позиціонують як імуномодуючу неприродного походження. Вважається, що послідовне застосування солоних ванн і грязьових намащувань має сприятливий вплив на організм людини. Грязі сертифіковані Одеським інститутом курортології як лікувальний і косметичний засіб. На їх основі виготовляють косметичну продукцію в Німеччині й Австрії.



Озеро дуже популярне серед місцевих, туристів, що відпочивають поблизу, їдуть також з Білорусі, Польщі, Німеччини, Росії. На території – стоянка, душ, навіси від сонця, магазинчик тощо. Хотілося б сподіватися, що колись постане тут оздоровчолікувальний комплекс.

"Київський політехнік", 8 листопада 2018 р., № 32

Неймовірні зимові свята



Зимові календарні свята українців поєднують у собі язичницькі та християнські риси. Різдво (7 січня) та старий Новий рік – Свято Василя (14 січня) супроводжуються обрядовими піснями (колядками, щедрівками), побажаннями, частуваннями, те-

атральними іграми та розвагами. Скільки сіл (містечок) – стільки й барв самої коляди можна почути. Без перебільшення, найяскравіші різдвяні обряди відбуваються в селі Криворівня (Івано-Франківська обл.), а найсамобутніше маланкують у селі Красноільськ (Чернівецька обл.).

У **Криворівні** колядують лише чоловіки, 6-8 ватаг упродовж тижня обходять оселі (навіть порожні) і виконують старовинні різдвяні пісні, до трьох-чотирьох господ за день. "Бути колядником – гонорово. Лиш абикого не беруть, – розповідають місцеві. – Чоловіки мають бути порядні і газди добрі. Парубки – скромні й до роботи спритні. Аби в них трохи був голос, аби були музикально замислені". За старшого у колядницькій ватазі "береза": він добирає колядників, вчить з ними голосові партії і слова, сам знає до півсотні колядок і ще більше звичаїв, загалом керує дійством. Самобутній атрибут – топірець, який задає темп у піснях та допомагає долати гори.

Починають колядувати 7 січня після урочистої служби та піснеспівів і святкової ходи територією



храму. Дійство дуже колоритне і щороку збирає кілька сотень туристів.

*Ми коліднички, чесно вважаймо,
Барточки срібні вгору здіймаймо,
Барточки срібні в руках вбертаймо,
А ноги легкі – легко ступаймо.
А ми будемо колідувати.
Бо колідочка – це Божі слова.
Це українська, рідная мова,
Ми коляднички, чесно вважаймо,
Вкраїнськов мовов Хресту співаймо.*

* * *



Румунська **Маланка на Буковині** – дійство яскраве, барвисте і абсолютно незрозуміле для приїжджих. Щороку все більше туристів і журналістів наїжджає 14 січня в Красноільськ, Вашківці та інші села, щоб подивитися на коронованих "царів і цариць" у розшитих намистом головних

уборах; "ведмедів" і "циган", вимащених сажею; усіляких "дідів" і "бабів" у власноруч виготовлених масках, яскравих коників із стрічок, та іншу перебірку (переважно чоловічу). Сприяє цьому й Фестиваль Маланок, що його вже кілька років проводять у Чернівцях.

Єдине місце, де можна побачити автентичних солом'яних та крилатих "ведмедів", – це Красноільськ. Перші – справжнісінькі копиці сіна (вага костюма – до



100 кг, надягають його лежачи, потім двоє-трьох чоловіків підіймають молодця). Інші – мають розмах завітчастих крил до 6 м. Вони співають румунську пісню про ведмедя.

*Вище, вище танцюй,
щоб усі бачили ведмедя,
який він і звідки взявся,
такий чорний і страшний,
оп, оп але оп.*

Цигани, які ведуть ведмедів на ланцюгах, раз у раз ударяють об землю булавами – і клишоногі починають танцювати чи боротися між собою, качаючись по вулиці. Барабани задають ритм, і ноги самі починають підтанцювувати. Кожен куток на селі має свій гурт маланкарів (до сотні осіб), які, обійшовши з піснею і танцями двори найповажніших мешканців, де їх обов'язково пригощають, виходять на центральну вулицю і повільно рухаються до сільради, перетанцювуючи і переспівуючи один одного. Справжнісінький зимовий карнавал з неймовірною енергетикою. Уже затемно на центральній площі влаштовують своєрідний фестиваль та пригощання. Пригощають, до речі, і всіх перехожих (приїжджих), які усіляко намагаються зафотографувати (зафільмувати) це неймовірне дійство. Торік ми нарахували шість ватаг, але їх було, певно, більше.



Неможливо не згадати дітей. Участь у Маланці, яка, до речі, триває зранку і до пізньої ночі, для них велика честь. Тому дуже стараються наслідувати дорослих, незважаючи на втому і відчутний-таки мороз. Перебрані раз по раз зачіпають глядачів, пропонують лікування, перукарські послуги та ін., збирають гроші на немовлят, і, звичайно, фото за винагороду.

Правильно кажуть: час звертатися із заявою до ЮНЕСКО про внесення Маланок Буковини до Списку нематеріальної спадщини.

"Київський політехнік", 20 грудня 2018 р., № 38

Красиво, смачно і корисно

Тривають новорічні свята, і на наших столах не переводяться різноманітні смаколики. Новинкою для киян стала поява наприкінці року "смачного" сувеніру – художньо оформлених металевих баночок та ошатних пакуночків з сухим київським варенням (цукатами). Різновидів оформлення баночок поки що чотири: архітектурна перлина – Андріївська церква, червоний університет (альма-матер засновника компанії) та картинки зі старовини – дівчинка під ялинкою і хлопчик, що тягнеться до коробок із солодошами. Наступними зображеннями стануть Майдан Незалежності і Києво-Печерська лавра.



Ще років 100–150 тому в усій Російській імперії, та й Європі, мабуть, була відома ця назва. Цукати були витвором кондитерського мистецтва. З них виготовляли різноманітні фігурні композиції. Такі вишукані солодоші заможні люди купували як подарунки, а іноді навіть дарували перед освіченням у коханні.

Розповідають

У Музеї історії Києва дотримуються версії, що виготовляти цукати киян навчив швейцарський кондитер Балью з почту Катерини II, який "мав нещастя зламати ногу на Подолі" в 1797 році, під час візиту імператриці до Києва. Свита поїхала далі на південь, а Балью залишився лікуватися і знічев'я почав варити цукати, адже навколо було безліч садів з наливними плодами. Таку версію виклав у своєму "Описі Києва" історик Микола Закревський у 1868 р.

Чи не першу письмову згадку про київські цукати історики датують XIV століттям. У 1386 р. їх привезли з Києва і подавали на весільних урочистостях литовського князя Ягайла. Вже тоді вони називалися київськими.

У 1744 р. імператриця Єлизавета Петрівна, яка гостювала в Києві, високо оцінила смак сухого варення і побажала, щоб його доставляли в Санкт-Петербург. Так само вчинила і Катерина II, яка, спробувавши зацукровані фрукти, указом від 14 квітня 1777 року веліла виготовити в Києві і привезти в Санкт-Петербург по

півпуда зацукрованих сухих персиків, абрикосів, бросквін (нектаринів), слив-угорок, груш звичайних і дуль, по два пуди чорносливу, персиків, абрикосів, слив-туркень, по пуду волоських горіхів, шипшини, дерну (кизилу). У жовтні 15 пудів замовленого десерту було доставлено до царського двору.

Найвідоміші київські виробники сухого варення – родина Балабухів. При них фірмовий кондитерський продукт досяг європейської слави і був нагороджений низкою престижних відзнак. У буремні роки ХХ ст. рецепт київського сухого варення був утрачений.

Смаколик повертається

Навесні 2016-го на одному з ярмарків з'явився продукт у яскравій упаковці. "Київське сухе варення" – значилося на ній. Це родина киян відродила технологію виготовлення цукатів за рецептом з книги Олени Молоховець "Подарунок молодим хазяйкам" 1861 року. В основі цього простого та водночас вишуканого десерту – фрукти, овочі та ягоди, на які багата українська земля: яблука, груші, буряк, морква, ревінь, вишня та шкірки лимона, апельсина й грейпфрута. Їх особливість – зберігати смак максимально схожим на продукт у свіжому вигляді. Сировини закупають чимало: на кілограм цукатів потрібно 4–6 кг фруктів (овочів) та до 10 кг вишні й полуниці.



Чому ми так любимо та цінуємо цукати? Тому що це смачно, тому що це натуральні фруктоза, клітковина, маса рослинних білків і вуглеводів. Причому – без жирів. А цукати зі шкірок апельсинів, лимонів, мандаринів чи грейпфрутів, завдяки високому вмісту в них пектину, допомагають нормалізувати роботу органів травлення, знизити рівень поганого холестерину і цукру в організмі.

Як радять фахівці – міксуйте смаки. Експериментуйте. Спробуйте цукати з сирами, м'ясними стравами чи в салатах. Враження будуть цікавими, яскравими і несподіваними.

"Київський політехнік", 10 січня 2019 р., № 1

Струменить, парує і лікує

Людина, яка провела аналогію між співом жайворонка та дзюркотінням джерела, певно, була великим романтиком. Та, мабуть, і бізнесменом. Бо не так давно відкритий оздоровчий комплекс з термальними басейнами "Жайворонок" у Береговому (Закарпаття) посідає верхні рядки в інтернет-пошуковику та заслужено користується попитом.



Родзинкою комплексу є природна термальна вода, яка містить різноманітні мінерали і мікроелементи та має унікальні оздоровчі й лікувальні властивості. Вона допомагає при захворюваннях опорно-рухової, серцево-судинної, нервової систем. Вода надходить зі свердловин глибиною 1150 м і не піддається технічній чи хімічній обробці. Своїх властивостей

набуває в магматичних гірських породах колись активної вулканічної діяльності, на які багатий Березівський край.

Відчути на собі цілющу силу термальної води приїжджають численні туристичні групи та окремі відпочивальники.

"Київський політехнік", 14 лютого 2019 р., № 5



Від українців – з любов'ю

У перші роки незалежності амбітний дитячий журнал, очевидно, у пошуках символу видання, провів масштабне опитування серед дітей та батьків: яка тварина найвідоміша та найбільш поширена в Україні. З величезним відривом було названо свинку.

Вдячні громадяни виражають свою любов до "годувальниці", встановивши їй чимало скульптурних композицій по всьому

світу. Та першість, швидше за все, утримує Україна. Автору відомі: реготунчик з Ромен, шістька полтавських свинок композицій, "з любов'ю" – в Луцьку, Фунтик у Севастополі, й найостанніша – мангалиця із Закарпаття.

За кількістю пам'ятників хавроням беззастережним лідером є Полтава. Перший встановили на початку сімдесятих ХХ ст. біля головного корпусу Полтавського НДІ свинарства імені О.В.Квасницького. Від дня заснування (1930 р.) і донині Інститут залишається єдиним у країні спеціалізованим науковим центром, який займається теорією і практикою розведення й селекції свиней. Скульптурна композиція,

змонтована на метровому дванадцятикутному постаменті, зображає в натуральну величину свиноматку полтавської м'ясної породи з двадцятьма поросятами.

Другий – на території Аграрної академії. Тут величезну свиню поганяють прутиком хлопчик і дівчинка. На постаменті табличка з написом: "Одвічний годувальниці українського народу".

Але найбільше захоплення викликає гумористична скульптура



Полтава



Полтава

"Свиня в багні", встановлена в місті Горішні Плавні за ескізом місцевого школяра. Про свою роботу він говорить: "Я люблю своє місто і не хочу, щоб люди, які напиваються, поганили його і були схожими на моє порося".

Першоквітневі жарти поширилися і на свинок. У 2000 р. в Ромнах (Сумська обл.) під час всеукраїнського гумористичного Фестивалю любителів сала відкрили "золоту" свинку-годувальницю (кошти на спорудження зібрали місцеві мешканці). На невеликому постаменті у парку сидить весела вгодована свиня і посміхається до людей, наче глузує з їхніх проблем. Ідея пам'ятника виникла в результаті археологічних розкопок: на місці жител часів татаро-монгольського іга знайшли кістки свиней і дійшли висновку, що монголи відбирали у населення все, окрім свиней, оскільки в їжу їх не вживали, і це врятувало населення від голоду. Тож вдячні нащадки увічнили тварину в скульптурі.



Горішні Плавні



Ромни

Запровадили і звичай – на удачу та багатство потерти свинячий писк. Тож він давно відполірований до блиску.

Восени 2006 р. у Луцьку на щорічному фестивалі любителів сала було встановлено скульптурну композицію Свині і Салу – вирізана з дуба 850-кілограмово свинка обіймає шматок сала. Пам'ятник обіцяли відлити в бронзі.

Наступного року на території дитячого табору "Лукомор'є" (м.Севастополь) як символ доброти і довіри відкрили пам'ятник поросятку Кульку, яке жило в дитячому містечку та вільно гуляло територією, довіряючи оточуючим, і стало улюбленцем дітлашні.

Ще дві свинки "оселилися" на батьківщині М.В. Гоголя – в Миргороді. Скульптурні композиції розташовані біля знаменитої калюжі, описаної в повісті "Як посварився Іван Іванович з

Іваном Никифоровичем". Вона не висихає спекотного літа і не замерзає в морозну зиму, її живлять підземні джерела. До 200-річчя з дня народження М.В.Гоголя, 1 квітня 2009 року, довкола калюжі-ставу збудували набережну, на якій встановили скульптури літературних героїв Миколи Васильовича. Серед них знайшлося місце і сплячій хавроні. Через рік алею поповнила ще одна композиція – елегантна свинка. Влаштувалася вона біля огорожі та й ніжить на сонці. Жителі Миргорода відразу ж охрестили її "Свинею в раю".

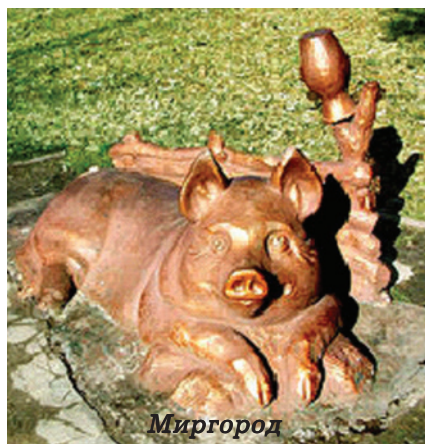
Грайливу мангалицю встановили на екофермі в Берегівському районі, де нині вирощують цих тварин. Овеча (кучерява) порода угорських свиней існує вже понад 200 років. Колись їх випасали, як овець, у полі; завдяки хутру, невибагливі тварини могли ночувати на морозі. Породу відновили, тепер усіляко пропагують та займаються селекцією. Туристи охоче заїжджають на ферму, їх приваблюють свіжиною та фотосесією волохатих створінь.

Щодо свіжини. Скуштувати свіжосмажені (печені, варені) свинні делікатеси можна на Фестивалі гентешів у Гечі (той же Берегівський район). Завдяки підтримці сусідів-угорців щороку наприкінці січня тут збираються найдосвідченіші колії помірятися майстерністю розібрати тушу та приготувати оригінальні наїдки. А що вже людей там збирається – до вечора не лишається ні хвоста, ні ратиці.

До річі, побачити, як смажать свинячу тушу на вертелі, можна на будь-якому фестивалі еко-продуктів, зокрема і в Києві. Працюють ті ж таки берегівські майстри. А черга вишиковується не на дегустацію, а на фотосесію.

Свого часу отримати на Різдво чи Новий рік вітальну листівку зі свинкою було звичайною справою. Вважалося, що свинка – символ благополуччя, успіху у справах і матеріального достатку.

"Київський політехнік", 21 лютого 2019 р., № 6



Бадьорить і покращує настрій

Шоколад. Солодке щастя для дітей і дорослих. Кажуть, бадьорить, якщо його їсти, і покращує настрій, якщо на нього дивитися. Побачити мистецькі шоколадні вироби можна не лише у вітринах магазинів, а й у музеях.



Музеїв в Україні три: у Львові, Одесі і Тростянці. Останній відкрили кілька років тому, адже саме у Тростянці діє єдина в Україні шоколадна фабрика з повним циклом виробництва – від обробки какао-бобів (їх доставляють з Кот-д'Івуару) до пакування готової продукції. У трьох залах – "Корона", "Мілка",

"Якобз" – зібрано понад 1500 експонатів, які демонструють історію створення шоколаду і процес його виготовлення, знайомлять з легендами винаходу кави, її видами, кавовим посудом. Найбільше вражають декоративні шоколадні фігури вагою 10-30 кг. Приміром, какао-боб – 10 кг шоколаду, вождь ацтеків – 35 кг чорного шоколаду, лебідь – 25 кг молочного шоколаду, а підставка – 16 кг. Молочний швидше псується, але більш ароматний. "Корона" – символ української торговельної марки – це 16 кг чорного шоколаду, підставка (з молочного) – теж 16 кг.

Сьогодні на фабриці у 8 цехах задіяні близько 1 тис. працівників. Виробництво повністю автоматизоване, з жорстким контролем якості продукції та дисципліни. Випускають шоколад "Корона", "Мілка", каву "Якобз" та ін. Теплий у рідкому стані шоколад розливають у змащені кокосовою олією 50- та 120-сантиметрові форми, охолоджують і відправляють на упаковку, попередньо



перевіряючи на наявність металевих предметів і камінців, також перевіряють вагу. Якщо шоколадка на кілька грамів легша або на кілька мікрон тонша, вона йде на переробку чи утилізацію. За цим стежать три лабораторії: сировинна, фізико-хімічна та мікробіологічна, вони по-годинно перевіряють продукцію. Довжина машини з виробництва шоколадних плиток – понад 100 м.



З історії. Першим європейцем, хто скуштував шоколад, був мореплавець Христофор Колумб. У 1502 р. на острові Гайана місцеві жителі пригостили його напоєм з невідомих трав і плодів, смак Колумбу не сподобався. У 1519 р. на територію Мексики вторглися конкістадори на чолі з Ернаном Кортесом. Іспанці зацікавилися напоєм із зерен какао, який гірчив, але мав тонізуючий ефект.

Розповідають, що в XVI ст. виникли суперечки, чи можна пити шоколад під час посту. Мексиканські єпископи звернулися із запитанням до самого Папи Римського. З'ясувалося, що Папа Пій V не тільки не куштував шоколаду, але й чув про нього вперше. Йому приготували чашечку чорного гіркого, Папа відсorbнуv, скрикнуv і промовив фразу, що стала історичною: "Шоколад посту не порушує, не може ж така гидота приносити комусь задоволення". Цими словами він відкрив новому напою широку дорогу.



На сьогодні з'ясовано, що какао має антиоксидантний вплив на організм: 50 г чорного шоколаду містить стільки ж антиоксидантів, скільки 15 склянок апельсинового соку або стиглих яблук. Вживання какао і чорного шоколаду підвищує працездатність і тонізує впливає на організм. А от негативного впливу вживання шоколаду, за винятком індивідуального несприйняття, не виявлено.

"Київський політехнік", 28 лютого 2019 р., № 7

Перлини київського фарфору



"Солоха і дяк"

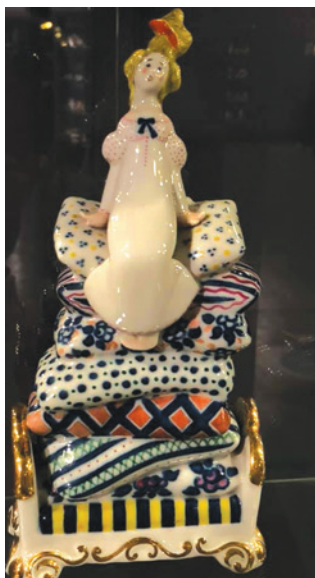
ти з Ломоносівським порцеляновим заводом. Колись в Україні було аж 15 фарфорових заводів, а сьогодні цей матеріал залишився в руках сподвижників.

Роботи, надані приватними колекціонерами, не лише красиві, а й надзвичайно цікаві. Це скульптури і вази в



Одарка

Виставка унікального надбання фарфорового мистецтва України пройшла в Музеї історії Києва. Відвідувачам представили вироби Київського експериментального кераміко-художнього заводу (1924-2006), що був головною художньою лабораторією фарфорової промисловості України та розробляв оригінальні ужиткові, виставкові й подарункові вироби. За якістю та майстерністю виробів його можна порівняти



Принцеса на горошині

авторському виконанні провідних митців заводу – О.Сорокіна, В.Щербини, О.Жникруп, О.Рапай, Г.Молдавана та ін. Свого часу завод першим запросив до себе народних майстрів з села Петриківка й активно сприяв розвитку петриківського розпису, що нині є нематеріальним культурним надбанням українського народу і внесений до реєстру Світової спадщини ЮНЕСКО. Серед скульптурної пластики привертають увагу вироби від 3-5 до понад 50 см. Героїнями фарфору О.Рапай та О.Жникруп є пере-



**"Дівчина
з дзеркалом"**

важно жінки – модниці, пляжниці, дбайливі матусі, спортсменки, українки в різноманітному національному вбранні. Фігури наче живі і надзвичайно крихкі. Їх грація, жіночність та вишуканість – один з лейтмотивів виставки.

Фігурки персонажів першої української опери "Запорожець за Дунаєм" – козака Карася і його дружини Одарки (1956), випускалися понад 50 років. Загальний тираж сягнув понад 1 млн штук. "Солоху і дяка", за мотивами Гоголя, створювали двічі – О.Рапай (1959) та О.Жникуп (1979). Солосі надали рис актриси Л.Хітяєвої, виконавиці цієї ролі у фільмі. "Дівчина з дзеркалом" не пішла в серію, бо не пропорційна і не гармонійна. Хіба?

У балерин намагалися створити мереживні пачки. Вийшло не дуже, але права на тиражування статуєток іноземці викупили. У 2015 р. дерев'яні копії фарфорової балерини "Леночка" (модель 1971 р. О.Жникуп) було продано на відомих аукціонах за десятки тис. дол. Автор копій – американський художник, який 2017 р. встановив біля Рокфеллер-центру в Нью-Йорку надувний аналог – 13-метрову інсталяцію "Балерина, що сидить". Та звинувачення у плагіаті швидко розвіялися – Д.Кунс у 1990-ті отримав юридичний дозвіл на тендітні фігурки від правонаступників і спадкоємців.



"Леночка"

Ці та інші вироби увійшли в історію вітчизняного мистецтва, на сьогодні, на жаль, призабутого.

"Київський політехнік", 28 березня 2019 р., № 11

Грушки-Грушевські з Чигиринщини



М.С. Грушевський

Під час мандрів східною Польщею у Хелмі бачили будинок, в якому жила родина Сергія Федоровича і Глафіри Захарівни Грушевських і де в 1866 р. народився їх син Михайло – майбутній голова Центральної Ради, якого знаємо як першого президента України. Виявилось, що їх рід походить з Чигиринщини, відомої як вотчина Богдана Хмельницького. Виявляється, ці історичні постаті пов'язані навіть батьківщиною.

Про М.С. Грушевського знаходимо багато матеріалів, зокрема він є автором "Історії України-Руси" – десяти томної монографії, що стала основною працею з історії україністики і призвела до гострих наукових суперечок. Він розробив новаторську схему історичного розвитку українського народу, яка досі стоїть кісткою в горлі у офіційних російських істориків, позбавляючи Росію бажаної монополії на право називатися наступницею Київської Русі.

Запропонована Грушевським схема української історії виглядає так:

1) українці як окремий народ (хоча і під іншими назвами: анти, поляни, русини) існують ще з часів раннього середньовіччя;

2) в Київській Русі українці представляли ядро держави, народність, окрему від північно-східної (в майбутньому – великоруської) народності;

3) спадкоємцем державності Київської Русі виступило не Володимиро-Суздальське, а Галицько-Волинське князівство, яке поступово втрачало незалежність й інкорпоровалось сусідніми державами – Литвою, Польщею, Угорщиною.

Велике князівство Литовське, на його думку, було таким же рівнозначним центром об'єднання давньоруських земель, як і князівство Московське. Однак через окатоличення та колонізацію Литви протиріччя між литовцями і православними литвинами і русинами (білорусами й українцями) посилювалися, і ос-

танні переорієнтувалися на Московію.

Втративши колишню самостійність і перебуваючи в складі Речі Посполитої і Московського царства, українці, вважав Грушевський, були або просто пасивним об'єктом управління, або ж перебували в опозиції до влади. Єдиним сенсом (змістом) їх історії тепер залишаються культурні та економічні процеси.

Про батька. Як писав М.Грушевський: "Я з давньої (відомої з XVIII ст.), але бідної духовної родини Груш, пізніше Грушевських, що звилася гніздо в Чигиринському повіті. Найстаріший двір її, відомий мені, був в селі Худоліївка. Ще за часів Богдана Хмельницького в історичних спогадах фігурує військовий писар Іван Груша, "людина вельми освічена і розумна".

Батько Михайла, Сергій Федорович (1830-1901), виріс у сім'ї дякона. Розраховувати Сергій міг лише на власні сили, і

отримати освіту йому вдалося тільки завдяки особистим здібностям і енергії. Закінчивши в Києві духовне училище, а в 1859 р. і духовну академію зі званням магістра, С.Грушевський отримав призначення професором Полтавської духовної семінарії. Восени 1865 р. він прийняв запропоноване йому місце вчителя ро-

сійської мови та словесності в російсько-греко-уніатській гімназії в м. Холмі (Польща). З серпня 1869 р. Сергій Федорович вже працює на півдні, куди йому порекомендували переїхати лікарі, викладає в Кутаїській гімназії. Потім вісім років прослужив у Ставрополі інспектором народних училищ, а в серпні 1878 р. одержав посаду директора народних училищ Терської області. Він склав еталонний шкільний підручник церковнослов'янської мови. Робота отримала визнання в усій Російській



С.Ф. Грушевський



імперії і принесла автору та його сину славу і гроші (за перевидання). С.Ф.Грушевський продовжував службу у Владикавказі до своєї кончини 27 січня 1901 року. 29 січня був похований на міському кладовищі.

У духівниці С.Ф.Грушевський доручив своїм спадкоємцям заснувати на залишені статки початкове народне училище у Владикавказі або Києві. Для цього їм слід було використати половину капіталу в процентних паперах, коли вони зростуть до 200 тис. рублів. Училище, споруджене коштом С.Грушевського, відкрили в Києві в 1911 р. в районі Куренівського ринку. Нині це навчальний корпус Академії муніципального управління.

Про діда. М.Грушевський у своїх спогадах, зі слів батька, розповідає: "Рід наш був дуже бідний. Він був духовний, але рідко хто з нього доходив до духовенства... Однак дідові моему Федору посміхнулася фортуна. Він одружився з Марією Ботвиновською з Суботова – Ботвиновські поколіннями тримали приход в Суботові, і один з них, брат моєї бабці Кирило, зробив кар'єру, ставши впливовою людиною при митрополиті. І завдяки його впливу дід мій рано отримав парафію. Приход був під Києвом, в селі Лісниках. Дід був людиною вдачі легкої, веселої, байдужий до справ життєвих, майстер поспівати, і поговорити, і пожартувати, притому характер мав досить самостійний".

"Київський політехнік", 16 травня 2019 р., № 17



Будинок, у якому народився М.С. Грушевський, м. Хелм

Ліберт Надія Єлизарівна

Цікава Україна

Нотатки з подорожей

Коректор – *О. А. Кіліхевич*

Комп'ютерна верстка – *Л. М. Котовська*

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Свідцтво про державну реєстрацію:
серія ДК №5354 від 25.05.2017 р.,
пр. Перемоги, 37, м. Київ, 03056